

Quia met humana cetera in lingua mallet gurgu uerq; in
uia diuiner h; mox **H**ia uido ds e oia uia ue; feruere **V**
uestre uerba q; uelle potest uer; pua; **S**ic t; h; ac ualle mnt
me; d; p; uer; soba h; p; p; o; p; o; r; e; f; e; a; c; h; o; c; a; n; t; e; d; a; **S**u
g; l; u; e; **S**ic uo u; d; l; p; q; u; d; u; a; c; o; r; o; u; e; t; **S** p; a; r; a; h; a; e; **T** d; c; o; r; u; g; i

FORMV

LAE QVAEDAM, CAV-
TIBET CITRA SCAN-

dalum loquendi de præcipu-
is Christianæ doctrinæ

locis, pro iuniorib⁹

Verbi Ministris

in Ducatu

Luneburg

genſi,

VRBANO RHEGIO
AVTORE,

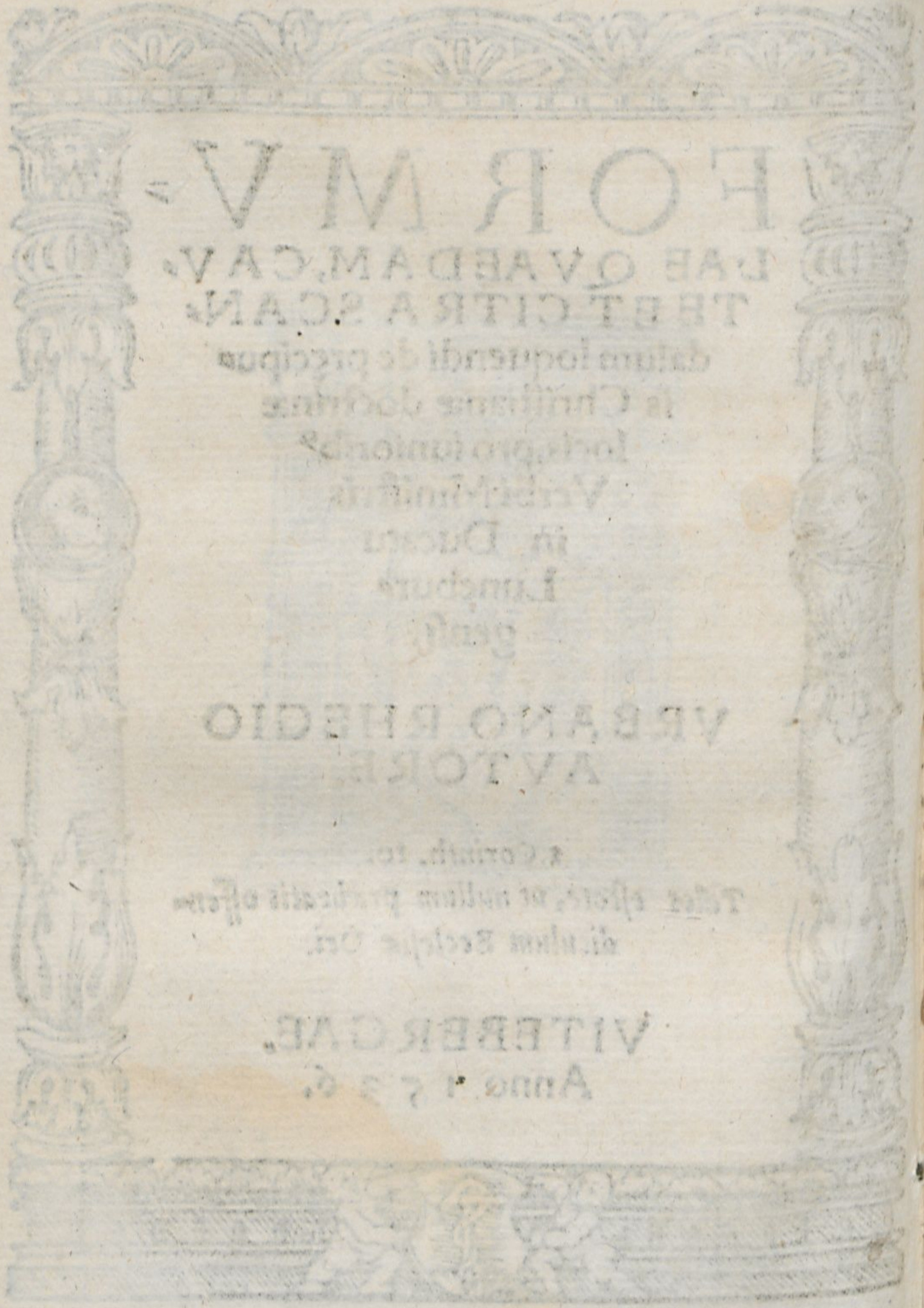
1. Corinth. 10.

*Tales estote, ut nullum præbeatis offen-
diculum Ecclesie Dei.*

VITEBERGAE,

Anno 1536.

FORMV

LAB QVADAMCAV
TRETITRA SCAN

datum fopendi de picipio
la Christiana doctine
loquio iuniorib
Vestibular
in Ducal
Lincibus
gent

VRBANO RHEGIO
AVTORE

Titel effert, de nullum p...
alium Bedpe Ori

VITERRI GAB
Anno 1736

VRBANVS RHEGIVS SA
crarum literarum Tyronibus in
Ducatu Luneburgensi, Euā
gelium Iesu Christi an
nunciantibus ple
nam Christi cog
nitioem.

SI in omni sermo
ne viro prudenti, ne
dum Christiano, sum
ma cura cauendum
est, ne lingua men
tem anteuortat, vt ci
tra ordinem quiduis
effutiat. In primis tamen Euangelij mini
stros acerrima diligentia, quæ in Ecclesia
Dei locuturi sunt, obseruare & quā ordi
natisime proferre oportet, ne quod offē
diculū prebeant simplicibus. Arduissima
em, vt scripturæ testantur, prouincia est,
terrore et periculis plena, in Ecclesia Dei
viventis loqui, vbi procul dubio sedēt filij
Dei, quibus Angeli ministrant, Vbi vt in
suo tabernaculo ipse Dominus Deus est
præsens, om̄ium inspector, spectantibus

A 2 Ange

Angelis et cunctis creaturis, magna ve-
neratione verbum Dei audientibus. Sic
enim iubet credere pietas, Omnia sum-
me reuereri, Verbum Dei, per quod fa-
cta sunt, præter hominem & diabolum,
qui horribili ingratitude scelere ob-
surduerunt, Quod diuus Hieronymus
intelligens vere dixit, Grande periculũ
est in Ecclesia loqui, ne forte interpreta-
tione peruersa, de Euangelio Christi, fiat
Euangelium hominis, aut quod peius
est, diaboli. Huc spectant grauissimę ad-
monitiones Apostoli. Quoties conueni-
tis (inquit, 1. Cor. 14.) omnia ad ædificati-
onem fiant, Et ad Colos. 4. Sermo vester
semper cum gratia sit sale conditus. Et 2.
Timoth. 2. Stude teipsum probatum ex-
hibere Deo, operarium non erubescens
dum, recte secantem sermonem verita-
tis. Quid hic aliud Paulus docet, quam
circumspectissime & religiosissime tra-
ctanda esse, tremenda diuini verbi myste-
ria: aut quemadmodum Ambrosius mo-
net, vt oportuno & loco & tempore,
magistra modestia, religionis verba pro-
mantur.

mantur. Nam si nostra incogitantia, nostre fidei dogmata, aut vitiamus, aut mutila proferimus ad populum, nec recte secamus verbū Dei, absq̃ dubio pœnas huius temeritatis grauissimas dabimus in die Domini, quando nostræ villicationis ratio reddenda est supremo Iudici. Quare vt iuniores & nondum satis exercitati Tyrones Theologiæ, omnia in docendo scandala euitare facilius queant, conscripsi vobis breuem quandam rationem caute loquendi de præcipuis Christianæ doctrinæ articulis, quam & ego inter concionandum obseruo, qui iam tot annos in plærisc̃ Germaniæ locis nō sine acerbo animi dolore vidi, quam grauit̃ offensa sit Christianorum simplicitas, indisposito illo, insulso & imprudenti dicendi genere, cum nec quid dicant, nec quomodo, aut apud quos, dicant, satis animaduertunt scioli quidam, improuidi, sola eruditionis opinione inflati. Sed proponam exempli gratia aliquot scandalosos sermones, quibus vsi quidam subuertunt animos simplicium, & multos ab

A 3 Euan

Euangelio deterrent. Vt cum quidam raro admodum de poenitentia concionantur, sed tantum de fide & remissione peccatorum, quasi credere Euangelio & remissionem peccatorum accipere possint impoenitentes, cum tamen Euangelium vtrunq; cōplectatur, poenitentiam & remissionem peccatorū, vt habes Luc. vlt. Oportebat prædicari in nomine Christi poenitentiam & remissionē peccatorum, incipiēdo a Ierosolyma vsq; in omnes gentes. Ecce ordinem quem Christus ponit. Primo poenitētia prædicanda est, Et tum sequitur annunciatio remissionis peccatorum. Sunt qui satis vrgent poenitentiā & lege conscientias vehementer terrent, sed easdem consolari Euangelio non possunt, igitur docent poenitentiam mutilam & mancā. Ego expertus sic sentio, pastorem qui locum de poenitētia ignorat, tam vtilem esse ouili Christi, quam vtilis est lupo caulis ouium. Similiter quidam quoties de fide & operibus dogma firmum & clarum est proponendum populo, sic concionantur.

Es ist

Es ist nichts mit vnsern guten wer-
cken / sie sollen nichts / sie stincken fur
Gott / Er wil jr nicht / sie machen ei-
tel gleisner / Es thuts allein der glau-
be / Wenn du glaubest / so wirstu
from vnd selig.

Hec excidunt quibusdam sine sale, ni-
hil addunt, sed truncatum dogma de fide
& operibus effutiunt, nō dilucidant hæc
verba sicut oportet. Quid igitur mirum,
si simplices hinc offenduntur, præsertim
illi qui vix vnam & alteram Euangelij cō-
cionem audierunt? Existimant sic fidei
omnia ascribi, vt opera plane reiiciantur
& inuutilia sint. Statim igitur cogitant,
Cōcionator ille est perditus nebulo, qui
bona opera omnino damnat, quæ tamen
Christus præstitit, & ea a nobis exigit, &
posthac de nostra doctrina pessime senti-
re incipiunt.

Sunt qui simili imprudentia, cum de
Missa loquuntur, sine omni declaratione
tantæ rei, tantum sic nugantur.

Die Mess ist ein greuel fur Gott

A 4 man

man sol vnd mus sie fliehen / bey ver-
lierung ewiger seligkeit / Die pfaffen
creutzigen Christum noch ein mal in
der Mess / Die Mess ist kein opffer
vberal / Es ist des Papsts lere vnd
fündlin. Bey diesen Worten lassen sie
es bleiben vnd stecken / on alle weite-
re erklerung.

Cum hic nihil aliud simplex audit,
quam hæc verba, quæ tantum destruunt,
non autem ædificant, quid aliud cogita-
bit, quam hoc totum quod in Misſa agi-
tur, nullius esse momenti? Quare deinceps
etiam cœnam Domini negligit, qua-
si rem non necessariam, cuius impiæ ne-
gligentiaẽ authores sunt illi insulsi & au-
daculi homines, qui nesciunt abusum rei,
longe & late distinguere a re ipsa, sed
propter abusum in re, etiam rem ipsam
abijciunt, persimiles his, qui preciosa mar-
garita in luto inuenta, eam mox propter
lutum adherens, tanquam inutilem peni-
tus abijciunt, nec margaritam a luto e-
mundant & seruant, Hic caute agendum
est, &

est, & coena Domini accurrate est separanda ab ijs inuentionibus, quas vel superstitio vel auaritia Papistarum addidit Coenae, vt clare populus intelligat, nos tantum damnare additamēta hominum, quæ contra fidem pugnant, non autem damnare Missam Christi & Apostolorum, hoc est, coenam Domini, vel venerabilissimum Sacramentum altaris.

Quidam dum de lege diuina eiusque officio, apud plebē doctrinam Pauli docere conantur, nō erubescunt sic docere.

Die Zehen gebot sind vns nicht gegeben worden / das wir sie halten sollen.

Hic sermonem abrumpunt, & alio properant, vbi maxime opus esset, prolixius & clarius ostendere, cur data sit Lex cum tamen peccatorem non possit iustificare. Certe qui talia audiunt, nisi Paulum exacte intelligant, non possunt non offendi. Statim enim cogitant, in meditatione aut exercitio Legis ac bonorum operum, non esse versandum, & porro licere vt furemur, adulteria perpetremus

A 5 & cæ

& cædes, tam impie enim voces publice
audiuntur ab eis, post auditas tam insula-
sas conciones.

De Libero arbitrio item sine iudicio,
& inepte quidã sic garriunt apud populũ.
Wir haben keinen freien willẽ vber-
al / was wir thun / das müssen wir
thun. Hic nihil addunt quo sermo ille
mitigetur, & relinquunt aculeos in men-
tibus rudium, qui statim cogitant, Si om-
nia facio coacte & nihil libere, quomo-
do differo a bestijs, quomodo possum
cauere peccata. Si igitur coactus pecco,
cur accusor transgressionis? Et ita prebent
illi imprudentes homines occasionem
vulgo, vt Deum putet esse autorem pec-
catorum, quod est blasphemum, Deus
enim non est autor peccati, sed suam vo-
luntatem nobis per Legẽ reuelauit, nem-
pe quod odit peccatum, quippe quod ip-
se tanta austeritate prohibet et punit tem-
poraliter & æternaliter.

Similiter de arduo prædestinationis
Articulo, nulla simplicium ratione habita-
ta, supra modum scandalose quidem lo-
quuntur,

quuntur, cum sermonem moderari & in
tra septa Paulinæ doctrinæ manere pos-
sent. Nam hæc interdum eorum verba
sunt. Bistu von Gott zur seligkeit ver-
sehen / so kanstu nicht verdampt wer-
den / Du thuest was du wöllest / bö-
ses oder guts. Hic auditores aut effre-
nes fiunt & omnium legum contempto-
res, aut desperant, sicq; blasphemant.

Was wolt ich mich viel mit fasten
beten / almosen geben / meinem nehe-
sten verzeihen / vnd der gleichen gu-
ten wercken beladē vnd martern / Un-
ser Pfarherr spricht / es helffe mich
nichts / Ich wil ein gut gefelle sein /
vnd nichts sorgen / Bin ich versehen
so werde ich selig / Bin ich nicht ver-
sehē / so fare ich hin mit dem grossen
hauffē / Ich thu gleich was ich wöl-
le / so gilts gleich viel.

Sic ratio humana certissime blasphe-
mat, quoties audit talē nugatorē, qui tam
illoto ore, tam indigno sermone, de sacro
sancto illo Electionis mylterio blaterat.

Nein es.

Nein es gilt nicht gleich viel / was du
thuest / Denn wir sehē das Christus
Math. 25. spricht / Kompt jr gebene
deiten meines Vaters / besitzet das
Reich / welchs euch von anbegin der
welt bereit ist / Mich hat gehungert /
vnd jr habt mir zu essen gebē etc. Die
hörestu / Wer guts thut / der wird se
lig / wer böses thut / vnd drinn ver
harret / der wird verdampt.

Idem accidit in articulo de Christiana
libertate, quem indocti tam ignoranter
& impie tractant, vt rudes opinentur
Christianos nemini quicquam debere,
liberos esse ab omnibus legibus, & non
subiectos Magistratibus, sylvas, agros, vi
neas, lacus, prædia & villas, omnia denique
esse cōmunia omnibus, non esse persol
uendas decimas, aut tantos redditus. Bre
uiter, quiduis licere quibuslibet. Ex igno
rantia huius articuli ortum est bellum
Agricolarum, Anno Dnmini 1525. in
quo occisa sunt centum milia virorum,
in Sueuia, Franconia, Turingia & Alsa
tia. Ego

tia. Ego noui quendam Magistrum Parisiensem, qui hoc modo patrocinebatur rustico Lindoiæ coram Abbatisa, cui rusticus erat seruus ad onera seruitutis ciuilibis obnoxius. Eia generosa domina, non licet vobis pauperes habere tali seruitute pressos, a quibus hæc omnia exigatis, quia Christus nos redemit & liberauit suo sanguine. Ecce senex ille Magister, & 40. annorum prædicator, nondum intellexit libertatē, quam habemus in Christo, & politicum mundi regnum, ac spirituale Christi regnum inepte confudit. Egregius scilicet honor, quem Christo tribuit, quod nos ab oneribus ciuilibus liberarit, & libertatem carnalem contulerit, de peccatis & Iustificatione nihil intellexit aut docuit, suum referens Gymnasium, quod in hunc vsq; diem seruit Antichristo. Expertus loquor. Tales conciones stolidæ, impiæ & seditiosæ de libertate Christiana multos viros ingenio & eruditione conspicuos, ab Euāgelio deterruerunt. Cum enim audirent hos scios Euangelium iactare, & tam horrendis erro-

dis erroribus prætexere, mox doctrinam
Euangelij habebant suspectam, cum illi
fanatici non Euangelium Christi, sed sua
somnia adferant. Euangelium enim non
tolit Magistratum & ordinationes ciui-
les, sed confirmat. Hinc etiam perperam
de Magistratu ciuili sunt locuti, functio-
nem Magistratum nõ commendarunt
tanquam bonum & necessarium opus,
sed velut tyrannidem & violentiam per-
strinxerunt.

Porro quidam audiuerunt Christia-
nos a Deo doctos esse, & statim patrocini-
antur ignauitæ suæ, omnemq; eruditio-
nem liberalem velut inutilem contem-
nunt, cristas erigunt & de se omnia pol-
licentur. Quo quisq; est indoctior, eo ma-
gis gloriatur de spiritu, quasi vero spiri-
tus sanctus sua dona, eruditionem & sci-
entiam horreat. Hic error efficit, vt etiam
rustici & artifices irrumpant ad officium
prædicandi, iactantes nihil opus esse stu-
dijs literarum, quia omnes simus a Deo
docti, cumq; scripturas sine spiritu Pro-
phetiæ tractent, infinitos errores pariunt,
Doctores

Doctores Ecclesie veteres contemnunt
quasi iam soli sapiant indocti. Et bona il-
lorum pars sic despiciunt scholas puero-
rum, vt iam scholæ iaceant neglectæ, que
negligentia vehementer placet Diabo-
lo, sed summe displicet Deo. Obsecro vbi
post 20. annos Ecclesiæ vocabunt Minis-
tros verbi? Vnde Republicæ & Princi-
pes accersent Iurium consultos? Nonne ho-
mines sine literis obbrutescent & redibio
in Germaniã prisca barbaries, qua fiet, vt
rursus præda efficiamur omium imposto-
rũ. Nam quod Antichristũ & Romanas
imposturas, nostrãq; in Dño libertatem
nouimus, Deus per linguarũ & syncerio-
ris Theologię studiũ in nobis operat⁹ est.

Nec de Satisfactione satis caute qui-
dam loquuntur, vnde rudis populus exi-
stimat se a bonorum operum exercitio
& crucis tolerantia plane absolui.

De virginitate, quæ certe suas in scri-
pturis laudes habet, ita contemptim lo-
quuntur quidam, vt multa simplicium
corda verbis impudicis vulnerent, vbiq;
vel ad dextrã vel ad sinistrã declinantes.

Nulq;

Nusquam in via regia consistunt Coniugium proculdubio summis laudibus vehendum est, sed citra contumeliam virginitatis.

Et audio esse, qui Confessionem parvipendant, nec suas oves diligenter in confessione examinēt, & Catechismum exigant, denique multos confitentes simul instruant & absoluant, quæ omnia non edificant, sed destruunt Ecclesias Christi,

Similiter de humanis traditionibus nonnulli insipienter apud populū garrunt, Man muss alle menschen satzung fliehen / sie sind aus dem Teuffel / man ist inen kein gehorsam schuldig / das ist ergerlich vnd vbel von der sache geredt.

Hic diligenter docere debebant, quæ traditiones dicerentur humanæ, & quotuplices essent, sed tantum in genere omnes sine vllō discrimine damnant. Vbi proculdubio rude vulgus putat omnia legum vincula iam soluta esse, & se nihil omnino seruare debere eorum, quæ homines præcipiunt.

De le

De Ieiunio non dissimiliter ineptiunt
Man darff der Fastē nicht / man kan
keine sünde mit büßen oder gnug thū
Die Fasten ist des Papsts fündle.

Et plerunq; hic abrumpunt sermonem
Cum autem caro nostra suapte natura fu-
gat crucem & abstinentiam, & quærat
voluptates, necesse est ex talibus concio-
nibus infinita mala sequi. Videmus quod
egregie homines contemnunt ieiunia,
quasi nihil omnino profint & laxatis gu-
læ frenis, in omnem intemperantiam pro-
labuntur. Certe hic iudex supremus san-
guinē eorum, qui his stultis cōcionibus
pereunt, exiget de manibus Concionato-
rum, sicut minatur Ezechielis cap. 33.

Quid de Oratione dicam? Hic qui-
dam nihil aliud in ore habent, plerunq;
cum in hunc locum inciderint, quam hæc
Tragica verba.

Viel beten vnd klappern ist ein Heids-
nisch irthum vnd gleisnerey / Gott
hat gar kein gefallen daran / Da bre-
chen sie aber die rede zu kurtz ab.

B Hic sit

Hic similiter immorandum est, & ordine dicenda, quæ ad orationem pertinent, ne homines a tam necessario pietatis exercitio, stolidis vociferationibus abstrahantur.

De Sanctorum inuocatione tam scurriliter loquuntur quidam, ut pia corda non possint non vehementer offendi, tam prophanis vocibus, cum tamē de Sanctis summa cum reuerentia loqui deceat. Sed Satan per impiam hanc scurrilitatem, conatur hunc fidei articulum, Ecclesia catholica, Sanctorum communio, cōtemptum reddere, ut parum vel nihil curemus Sanctorum communionem.

De Imaginibus in Ecclesia similes passim nœniæ a quibusdā audiuntur, qui libertatem Christianam plane ignorant.

De festis item diebus, fanaticas spargunt opiniones, quibus populus ab audiendo verbo Dei & perceptione Sacramenti auocatur.

Nec ut oportet de Cæremoniis concionantur, auditur in plerisque locis hæc vox tantum.

Es ist

Es ist ein vergeblich ding mit den Ce-
remonien / sie gelten nichts / Was
bedarff man inn der Kirchen beson-
derer Kleider / Es ist eitel vnnütz men-
schen tand.

O stolidos homines, quasi vero hæc
vita carere possit cæremonijs. Prudenter
igitur debebāt discernere cæremonias im-
pias ab indifferentibus. Et quæ ordini re-
rum in Ecclesia gerēdarum seruiunt, eas
cum decoro seruare debebant, nō teme-
re abijcere. Nam semper magnas turbas
& disensiones in Ecclesia peperit cære-
moniarum receptarum mutatio.

Satan Sadducæorum & Origenista-
rum, quosdam etiam sic vexat, vt nimis
irreuerenter loquantur de Sepultura &
Cœmiterijs Christianorum, qua stolidi-
tate, non parum eneruant fidem Resur-
rectionis, Cum tamen pia mens non pos-
sit secus, quam honorifice, de sepultura
loqui, & quæ ad eam pertinent reueren-
ter tractare, propter certam spem glorio-
sæ resurrectionis, quæ est vnica consola-
tio nostra, nec patitur, vt ea corpora citra

B 2 omnem

omnem curam abiiciamus, quæ glorioso
Christi corpori conformanda esse in no-
uissimo die, ex verbo Dei nouit.

Sed quis omnes ineptias enumeraue-
rit? Ego ne qua diligentia in me deside-
rari possit, breues quasdam loquendi for-
mulas præscripsi, quibus & ipse uti soleo,
quoties de infra scriptis locis mihi coram
Ecclesia concionandum est. Has, charissi-
mi fratres, semper in promptu habere val-
de proderit, ne offendamus simplices.

- 1 Poenitentia;
- 2 Fides,
- 3 Opera.
- 4 Merita.
- 5 Misfa.
- 6 Lex.
- 7 Liberum arbitrium.
- 8 Prædestinatio.
- 9 Libertas Christiana;
- 10 Magistratus.
- 11 Omnes a Deo docti.
- 12 Satisfactio.
- 13 Virginitas.
- 14 Confessio.

12 Traditio

- 15 Traditiones humanae.
- 16 Ieiunium.
- 17 Oratio.
- 18 Sanctorum invocatio.
- 19 Imagines.
- 20 Festa.
- 21 Cæremonia.
- 22 Sepultura.

DE POENITENTIA QVO
modo caute loquendum.

SVnt qui hoc loco quidem aliquid di-
scunt, sed non vt & quantum oportet,
Nam vulgatam illam descriptionem ex
Magistro sententiarum inculcant. Pœ-
nitentia est, mala præterita plangere, &
plangenda iterum non committere. Sed
hinc neq; origo & causa efficiens poenit-
entia, neq; eius vera ratio aut partes cer-
ni possunt, Nonne Iscariothes Math. 22.
serio planxit, & confessus est peccatum
suum, quod innocẽtem sanguinem pro-
didisset, idq; tanta contritione, vt mox se
suspenderet, nec posthac quenq; prodit-
dit: sed erat inutilis poenitentia. Euan-

Pœnitẽ
tia vera
quidẽ

B 3 gelium

*Poenitentia
v. 21*

gelium igitur docet veram poenitentiam, quæ est, Ex animo dolere de peccatis perpetratis, vere terreri iudicio Dei, ut cor fiat contritum & humiliatum. Et simul firmiter credere, omnia peccata, quæ tacunq; sint, a Deo nobis remitti propter merita Christi, qui peccata nostra ipse portavit in corpore suo, super lignum crucis,

Ordo in

*transmittendo
v. 22*

*in hunc
mundum
auf Gottes
gnade.*

Exemplum.

Ordo igitur in poenitentia partibus ille est. Primo, cognitio vera peccatorum nostrorum, lege recte prædicata, fit per spiritum sanctum in nobis, rem vnd leid. Secundo, cognitio gratia Dei in Christo nobis donatur per Euangelij prædicationem synceram, aut fides in Christum, Ein vertrauen auff Gottes gnade. Exempli gratia, Primo audis decem præcepta, in quibus statim discis, quam enormiter transgressus Legem Dei, & in æternum damnandus iusto Dei iudicio. Mox audis vocem Euangelij, hanc vel similem. **Iohã. 3.** Iesus Christus venit in hunc mundum, non ut condemnet mundum, sed ut peccatores salvos faciat, **1. Tim. 1** Si hic Christum fide appres

apprehendis vt tuum, vnicum Iustificato
rem & saluatorem, qui nō solum peccata
Petri & Pauli, sed etiam tua delet, iam re
crearis, & vere agnoscis Dei gratiam, ha
besq; pœnitentiam veram, quam procul
dubio sequētur fructus pœnitētia digni,
id est, vitæ emendatio & bona opera.

Hunc ordinem Euangelistæ docent
in pœnitentia vera, Mar. cap. 1. Resipiscite
te & credite Euangelio, Hæc est concio
magni illius præcursoris, quasi dicat, Ante
omnia agnoscite vestra peccata, odio
habere & fugite ea, reuertimini a vñs ma
lis, Et credite peccata vobis remitti prop
ter Christum Iesum, sicut Euāgelium vo
bis annunciat remissionem peccatorum
in nomine Iesu Christi. Hic primo habes
contritionem, timorem Dei, primam pœ
nitentiæ partem. Secundo habes fidem
Euangelij, secundam pœnitentiæ partem
quam Iudas non habuit, ideo desperauit,
quia falsam pœnitentiam habuit.

Vides etiam hic, fidem in homine ve
ram non esse, nisi antea sit in eo pœni

B iij tentia

27.
5
contritio
et timor
Dei

2
fide Euang
gelij pœ
nitentiæ
partes.

22.
tentia vel contritio. Quomodo enim in
Iustificatorem Christum ille crederet, vel
eum desideraret, qui propriam iniustiti-
am vel ignorat, vel non curat? Accipe
exemplum, Qui capitaliter ægrotat, & ta-
men vel ignorat vel non curat morbum
suum, ille etiam medicum & medicinam
negligit & contemnit. Peccatum est mor-
bus capitalis, Peccator est ægrotus, Chri-
stus est medicus, Gratia Christi est medi-
cina. Ergo illam gratiam promissam &
oblatam in Euangelio non desiderant
obstinati peccatores, qui non dolent de
vllis peccatis, sed gloriantur vel iusticiarij
hypocritæ, qui se putant iustos sine gra-
tia Christi. Sed peccatores qui agnoscunt
sua peccata, & terrentur horrendo Dei
iudicio, sentiunt in conscientia iram Dei,
quod æternam mortem commeruerunt,
in magno desiderio suspirant gratiam Chri-
sti. Illis vna absolutio a peccatis ex Euan-
gelio prolata, gratior est omnibus diuitijs
& bonis totius mundi. Ideo Christus di-
cit Matth. ii. Pauperes Euangelizantur,
id est, qui habent perturbatas & anxias
consciens

conscientias propter peccatum, & corda contrita & humiliata, sunt idonei auditores Euangelij, quia Euangelium annunciat eis remissionem peccatorum, per Christum. Ipsi autem nihil ardentius desiderant quam remissionem peccatorum, ut iustificentur. Et Matth. 9. Non veni vocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam.

Vel breuius ad hunc modum.

Erkenne / bereue vnd bekenne deine sünde von hertzen / Gleube aber auch dabey / das Ihesus Christus das vnschuldige Lamb Gottes auch deine sünde getragen vnd gebüßet habe / Zezeuge auch deine innwendige Busse mit besserung deines ganzen lebens / das ist die rechte Euangelische busse. Reue vnd leid one glauben hilfft nicht. Glaub one reue vnd leid / ist kein rechter Christlicher glauben / Reue vnd glaub müssen bey einander sein / Darumb merck's vleissig fromer Christ / welcher mēsch nicht zum ersten sein eigen manigfaltig sünde / vnd

Die wahre Busse

B 5 de/vnd

de / vnd danebē auch die lantern gnas
de Gottes inn Christo vnserm Herz
ren warhafftiglich one glessnerey
kennet vnd glaubet / der stecket war
lich noch inn seinen sunden vnd vn
busfertigkeit / vnd ist kein Christ /
weñ er schon sonst viel vom Euange
lio reden vnd schreiben kan.

Die einfeltigen hören itzt zu dies
ser zeit viel predigt vom glauben / A
ber an etlichen orten alzu wenig von
der Busse / vnd lassen sich also dün
cken / sie glauben recht / so doch inn
der warheit niemand recht glaubet /
er habe denn auch zuuor reu vber sei
ne sunde.

CAVTA LOQVENDI FOR
mula de Fide, Operibus &
Meritis.

Fides.

CVm Pastor etiam in alio scripturæ
loco versatur, subinde tamen, vt fit,
in fidei & operum mentionem in
cidit, vbi cauere debet, ne hoc conciso
tantum

tantum sermone vtatur, Sola fides iustis
ficat, nostra opera nihil sunt, & mox ad
alia properet, Sed ad hunc modum loqua
tur. Opera:

Sola quidem fides iustificat peccato
rem, hoc est, fiducia misericordiae Dei in
Christo promissae, vel sola Dei misericor
dia, Sed fides non manet sola, Vera enim
fides per charitatem operatur, Galat. 5.
Sicut arbor bona fructus profert, ita fis
des profert bona opera, quae fidem cer
tissime comitantur.

Vbi nulla cernitur vitae emendatio,
nullus Dei timor, aut poenitentia, & vbi
nulla sunt bona opera, ibi certe nulla est
fides, vel tantum ficta fides. Qui adhuc
carnaliter viuit in ebrietate, commesatis
one, scortatione, adulterio, furto & simi
libus peccatis, non debet gloriari quod
fidem habeat & Christianus sit, sed reuer
tatur a malo, & faciat bonum. Exem
plum verae fidei habes in Abraham, qui
vere credidit diuinæ promissioni, quae fi
des magna & mirabilia operabatur.
Obediuit verbo Dei, reliquit patriam,
duit in

fuit in exilium, propriumq; filium immo-
lare voluit. Exemplum fictæ fidei in Cas-
in & Iuda. Cain offerebat, sed cor non
erat rectum cum Deo, Opus eius est ho-
micidium. Iudas erat inter Apostolos,
putabatur Christi fidelis, sed opus eius
erat proditio Christi.

Ordo inter Fidem & Opera in Iusti-
ficatione talis est. Primo concipitur fides
ex Euangelio, que iustificat me, id est, ex
implo pium facit. Ego iustificatus facio
bona opera. Bona arbor præcedit bonum
fructum. Exemplum in Paulo. Paulus an-
te conuersionem aut iustificationem erat
malus, Ergo mala erant omnia eius ope-
ra, qualis arbor, talis fructus. Post con-
uersionem erat iustus, mox ergo bonus
factus, bona opera fecit, prædicauit Chri-
stum, propter cuius nomen persecutio-
nes, omnia mala, tandem & mortem per-
pesus est.

Dupli-
cia ope-
ra. *Quia*
et somnia
Scriptura duplicia opera docet. Ope-
ra Christi & nostra. Sed inter hæc maior
est differentia, quam inter cælum & ter-
ram, Quia opera Christi meruerunt no-
bis æter-

27
bis æternam iustitiam, vitam & salutem;
& iustificant nos, quando ea per fidem
apprehendimus. Ipse enim solus est nos-
ter redemptor, propitiator, mediator, ius-
tificator & saluator, & nullus alius, ne
angelus quidem, vt omnes scripturæ tes-
tantur.

Sed opera nostra, non merentur nos-
bis res illas immensas & æternas, nec ius-
tificant nos. Sunt autem omnino neces-
saria, quia suum officium habent.

1 Sunt debitum obsequium & præcep-
tum a Deo, quod nos creaturæ creatori
debemus, sunt velut gratiarum actio pro
beneficijs Dei, & sacrificia Deo grata
propter personam Christi fidelem. Officia
bono-
rum o-
perum.

2 Pater noster cœlestis per hæc in no-
bis glorificatur Matth. 5.

3 Operibus bonis fides nostra exer-
cetur & promouetur, vt crescat & vege-
tetur.

4 Opera bona sunt testimonia no-
stræ fidei erga proximum, quibus proxi-
mus ædificatur, & ad imitandum prouo-
catur, & in suis necessitatibus iuuatur.

5. Per

§ Per bona opera, mihi mea vocatio certa fit, Cum enim amo proximū & beneficijs orno, experior meam fidem non esse fictam, & me esse Christianum.

¶ Bona opera nostra, etiamsi immensos illos thesauros, Remissionem peccatorum, iustificationem, liberationem a morte & Diabolo, non mereantur, hoc enim solus facit Christus Iesus, tamen ex gratuita promissione diuina, merentur, premia corporalia & spiritualia, & in hac vita & post hanc vitam, Non quod Deus nobis aliquid debeat, sed quia promissit ex misericordia & verax est. Ideo reddet nobis ea propter nomen suum gloriosum, quemadmodum scriptum est Ieremia. 17. Ego Dominus scrutans cor & probans renes, qui do unicuique iuxta viam suam, & iuxta fructum adinventionum suarum. Matth. 16. Futurum est, ut filius hominis veniat cū gloria patris sui, cū angelis suis, & tūc reddet unicuique iuxta facta ipsius, Idem Rom. 2. Mat. 25, satis ostendit Christus, quam sint sibi grata opera

29
Opera bona ex fide facta. Nam dicit, Esu-
rtui & dedistis mihi bibere.

Dicam hoc etiam germanice, quo fa-
cilius a vobis omnibus intelligatur.

Die Schrift redet allēthalben herr-
lich vnd löblich von guten wercken/
vnd gedencet irer nimer vbel / Dar-
umb wenn man spricht / Allein der
glaub macht from / so verwirfft man
nicht die guten wercke / Denn es ist
so viel geredt / Als so ich sprich / Als
lein Gottes gnade inn Christo ma-
chet vns from vnd selig / vnser wir-
digkeit thuts nicht / Denn kein Crea-
tur / weder im himel noch auff erdē /
vermag solch gros vberschwenglich
ding / als verdienen ablas der sunde /
from vnd selig machen / sunde vnd
tod vertilgē / Allein vnser einiger mit-
ler Ihesus Christus kan vnd sol sol-
chs thun / Denn der Vater hat in als-
lein / vnd sonst niemand / weder En-
gel noch menschen zur erlösung vnd
frommachung des mensche geschle-
chtes

chtes verordnet vnd gesand. Dera
halb / wenn man den glauben rüh-
met / so schmehet man die werck ni-
cht / sondern man rühmet den rech-
ten brunnen / daraus alle gute werck
quellen / Es ist vnmöglich on den ge-
lauben gute werck thun.

Das man aber so mit vleissigem
vnterscheid vom glauben vnd guten
wercken redet / vnd einem jeden sein
ampt zulegt / das thut man darumb /
das man klar sehen mag / was Chri-
stus sey / vnd wie wir alles guts von
Gott allein vmb Christus willen ha-
ben vnd empfangen / Vnd was wir
von vns selbs haben vnd thun / sol-
che erkentnis machet allein aus ei-
nem verdampften sunder einen seligen
Christē / Darumb ist viel mehr dran
gelegen / das man recht vnterschied-
lich vom glauben vnd guten wercken
rede / Den die welt meinet / Der glau-
be macht vns from fur Gott.

Die gu

Die guten wercke bezeugen aber
solche innwendige frömmigkeit / von
aussen für vnserm nehesten / welchen
sie dienen sollen / zur besserung / inn
allen nöthen.

Glaube one gute werck ist kein ge
laub / Wercke one glauben sind nicht
gute werck / Darumb müssen diese
zwey ding / glauben / vnd gute werck
thun / bey einander sein / die weil wir
leben / Wer sein leben nicht bessert /
vnd gute werck thut / der soll wissen /
das er kein Christ ist / Wer aber kein
Christ ist / der wird verdampt / Dar
nach mag sich ein iderman richten /
Got hats also beschlossen / also wird
ers auch endlich vollstrecken / das ist
gewis.

QVOMODO CAVTE LO
quendum de Missa,

MISSA vt in Papatu celebrata est,
fuit abominatio propter horribis
C les ab

les abusus & errores, quos homines addi-
derunt Misſæ Christi & Apostolorum.
Nos, quę mala sunt, reiecimus, bona reti-
nuimus. Nam verbum & ordinatio Dei
non debent ab hominibus mutari, multo
minus debet aliquid contra verbum &
institutionem Dei, in Ecclesia pro cultu
Dei erigi.

Additi-
ones
Misſæ
Papisti-
cæ.

Male addiderunt, quod Misſa sit tale
sacrificium, quod filius Dei quotidie of-
feratur patri pro peccatis viuorũ & mor-
tuorum. Scriptura docet, quod Christus
semel mortuus sit & resurrexit, & ampli-
us non moriatur, semel enim semetipsum
obtulit Deo patri pro nobis oblationem
& victimam in odorem bonę fragrantię,
vt Apostolus docet Ephe. 5. Heb. 7. 9. 10
Hoc sacrificium non potest nec debet
reiterari, sed semel factum, sufficit in æter-
num. Christus autem iussit nos memori-
am celebrare huius vnici sacrificij, vsq; ad
diem nouissimum. Et qui credunt Euan-
gelio de Christo mortuo & resuscitato, et
Christi sacramenta percipiunt, fiunt huius
sacrificij participes, nam conse-
quuntur

73
quuntur remissionem peccatorum & vitam æternam. Hi omnes debent quoti die offerre Deo sacrificia, quæ sunt, cor contritum & humiliatum, Laus diuini nominis, Gratiarum actio. Inuocatio, Crux pro nomine Christi, & fructus fidei, bona opera.

Ex illo errore de sacrificio pro peccatis Missali, ortæ sunt Missæ priuatæ, quæ celebratæ sunt absq; numero in mundo, sine communicantibus, contra verbum Christi, & primitiuæ Ecclesiæ ritum. Quid enim tam contrarium rationi cœnæ dominicæ, quam nouo sacrificio aut opere velle mereri remissionem peccatorum, cum cœna dominica sit commemoratio illius mortis, quæ est unicum sacrificium, quo solo potuit & debuit omnis culpa expiari? Et additamenta sua docuerunt esse necessaria ad ueram Missam, sed errant.

Nos propter simplices, & ut omnia decenter, & secundum ordinem in Ecclesia fiant, iuxta regulam Pauli. 1. Corin. 14. libenter seruamus, citra superstitionem,

C 2 vestes

vestes Ecclesiasticas, & alia quæ non sunt
contra verbum Dei.

Vera
Missa
quid.

2. Cor
inth. 5.

Missa Christi & Apostolorum est
peractio cœnæ Domini in Ecclesia, quã
do iuxta institutionem Christi, & ritum
Apostolorum edimus corpus Domini,
& sanguinem eius bibimus, in comme-
morationem Christi, annunciantes saluifi-
ficam mortem Domini, donec venerit,
id est, vsq; ad diem Iudicij extremi. Hæc
est memoria mirabiliũ Christi operum,
vt Psal. 110. vocat, quod vnus ipse pro no-
bis omnibus mortuus fuit, ergo nos om-
nes mortui eramus. Et resurrexit a mor-
tuis secũdum scripturas, nostris hostibus,
peccato, morte, & Satana deuictis, nunc
q; in dextera patris regnat in sempiter-
num, & nos cum eo regnabimus. Nonne
omnes creaturæ in æternum non possunt
satis admirari & celebrare magnificentis-
sima hæc Christi redemptoris nostri vni-
ci opera, quod ipse peccata nostra, suo
proprio sanguine deleuit, mortem sua
morte absorpsit, Satanamq; triumphauit
in SEMETIPSO Colosf. 2. Et iam
imple

impletur vaticinium Psalmi. 110. Redem-
ptionem misit Dominus populo suo, man-
davit in aeternum testamentum suum.
Nam gloriosissimam hanc victoriam in
nostros hostes Deus nobis dedit, per Do-
minum nostrum Iesum Christum. 1. Co-
rinth. 15.

Vel breuius ad hunc modum.

Die heilige Schrift sagt allein
von einem einigen sundopffer / das
ist das besonder grosse Opffer / das
Gottes Son Ihesus Christus sich
selbs am Creutz ein mal dem Vater
fur vns auffgeopffert / vnd den bit-
tern tod gelitten hat / vnd damit alle
vnser sunden auff ein mal bezalt / vnd
vns Gott dem Vater widerumb ver-
sünet hat / Wer das gleybt / der wird
from vnd selig / denn er wird gewis-
lich sein leben bessern / vnd hinfurt
Christlich leben / die weil er gleybt /
das ein solche ernstliche / vberthwere
bezahlung vnd busse hat fur seine sun-

E 3 de ges

de geschehen müssen / das Gottes
 Son selbs inn eigener person / sich
 vmb vnser sunde willen / hat tödten
 lassen.

Darumb ist ein grewel für Gott /
 das sich die sundigen menschen vn-
 terstanden mit teglichem Messopffer
 erst itzt vnser sunde zu bezalen / vnd
 vns Gott zu versünen. Die Christen-
 heit hat ja auch ire opffer als wol als
 vorzeiten die Synagog der Jüden /
 vnd viel besser / Aber vnser einige sun-
 de vnd schuldopffer / ist niemand den
 Christus selbst / der von keiner sunde
 wuste / Aber der Vater hat in für
 vns zu einem sundopffer gemacht /
 spricht Paulus. 2. Corint. 5. auff das
 wir wurden inn im die gerechtigkeit /
 die für Gott gilt / das ist / das wir
 durch in geheiliget vnd gerechtferti-
 get würden / nicht durch vnser werck.

Ober das sundopffer / opffert die
 Christenheit auch itzt / bis an jüng-
 sten

sten tag / danckopffer für die erlöfung
 inn Christo / vnd für alle güter Got-
 tes / Also opffern wir teglich ein zer-
 knirrt demütig hertz / lob vnd danck /
 vnd alles was wir guts wircken vn-
 ser lebenslang / aus reinem glauben /
 Daneben aber hat vns Christus ein-
 gesetzt mit ernst zu begeben die tröst-
 lichen gedechtnis seines todes / oder
 einigen opffers am Creutz ein mal
 volbracht / das ist / sein heiliges
 Nachtmal / das hochwürdige Sa-
 crament seines leibs vnd bluts.

QVOMODO CAVTE LO-
 quendum de Lege vel De-
 calogo.

LEGEM diuinam seruare quidem
 exactissime deberemus, vt ne iota
 aut apex præteriret, Est enim sanctis-
 sima voluntas Dei, & summa pietas. Et
 nisi lex seruetur, non est speranda salus
 æterna.

Cæterum nostra natura peccato ori- 21

C 4 ginali,

30
ginali, quod in carnali natiuitate ex Adam in nos trāsfunditur, ita corrupta est, fracta & excæcata, vt mandata Dei ex se aut proprijs viribus non intelligat, & aduersus ea naturali inclinatione concupiscat, eoq; suapte vi nunquam impleat. Ita enim Moses nostram naturam, nõdum ex aqua & spiritu renatam describit Gene. 6. Omne figmentum cogitationum cordis humani, dumtaxat malum est omnibus diebus, quomodo igitur bonum faceret? Lex igitur sancta est, præceptum sanctum, iustum ac bonum est, Roma. 7. Sed nos sumus mali ex vtero matris, & tamen adeo cæci, cæcitate spiritali nascimur, vt nostram propriam malitiam non intelligamus, & ideo nullum remedium aut axilium quærimus, sicq; inæternum periremus.

5. Igitur misericors Deus dedit etiam legem scriptam, vt ipsa nos argueret de peccatis, minaretur pœnas, iudicium Dei proponeret, terreret, & nos in nostri cognitionem duceret, vt propria malitia & perditione cognita, quæramus gratiam & auxilium.

34
& auxilium. Ita Apostolus dicit. Lex est agnitio peccati, non dicit abolitio, quia tantum manifestat nostrum peccatum & Dei iram, sed peccatum non tollit. Data est igitur Lex, ut superbum hominem humiliaret, et ut humiliatus gratiam quaereret & medicinam.

Sed nullum est remedium, nulla Dei gratia, nisi in Christo Iesu, qui est mediator noster inter Deum & hominem. Ideo compellit Lex peccatores confugere ad medicum Christum, qui legem implevit, & illam impletionem donat nobis. Sicut Paulus dicit. 1. Corinth. 1. Christus est iusticia nostra. Et Rom. 10. Christus est legis perfectio ad iustitiam omni credenti.

Deinde meruit etiam nobis spiritum sanctum, qui nobis datur in Baptismate, & cum audimus Euangelium gratiae Dei per quem incipimus in nobis etiam legem implere, & habemus magnum privilegium in Christo. Carnales enim ex parte sumus, cum caro spiritui semper repugnet, & caro impedit impletionem legis, Sed propter Christum, in quem credimus,

Rom. 7

Gala. 5

C 5 Deus

Deus nobis ignoscit reliquū peccatum in carne, & non imputat nobis ad damnationem eternam, displicet nobis illud peccatum, & vellemus illud fermentum veteris malitiæ, omnino esse expurgatum, quod plene fiet in regeneratione in novissimo die.

Vel brevius sic.

Die gebot Gottes sind vns Adamis Kindern zu hoch / wir sind empfangē inn der erbsunde / vnd derhalb arme geborne sunder von jugent auff böse / wir sollens halten / aber wir könnens one die gnade Christi nicht halten / Was vns vnmügllch / das ist Gott müglich / Darumb hat sie vns Gott aus gnedigem willen gegeben / das wir inn den geboten / als inn einem klaren spiegel / vnser sundige verstörte natur / vnser gebrechen / sunde / vnd Göttlich vrteil lernen erkennen / demütig werden / vnd Christum suchen / der allein vnd sonst niemand hat die gebot

gebot rein auff's vollkommenest erfül-
 let / solcher erfüllung genießen wir
 für Gott / wenn wir inn Christum
 glauben / vnd Christus allein gibt vns
 seinen geist / durch sein wort / das wir
 auch verstand / willen vñ krafft krie-
 gen / Gottes gebot zu haltē / Aber die
 erfüllung gehet noch schwach zu / die
 weil wir leben / denn das fleisch hat
 kein lust zu Gottes geboten / Aber den
 vorteil haben wir / so wir im Chri-
 stlichen glauben bleiben / die sünde
 hassen / das vns Gott imerdar die
 vbrigen sünde / vmb Christus willen
 verzeihet / Darumb ob schon das
 Gesetz den sunder nicht from ma-
 chet / denn solch gros ding gehört al-
 lein Christo zu eigen / So bereit es in
 aber zur frömißkeit / denn er er-
 schrickt / wenn er seine sünde vnd Got-
 tes gericht durchs Gesetz erkennet vñ
 krencht zum Creutz Christi / ruffet
 den namen des Herrn an / begert gna-
 de / vnd kriegt ablas der sünde vnd
 Gottes

Gottes geist / Darumb / lieben freun-
de / lernet die Zehen gebot mit gros-
sem vleis / vnd bittet Gott vmb gna-
de / das jr sie halten müget / vnd vmb
verzeihung / wo jr sie vbertreten
habt.

QVOMODO CAVTE LO-
quendum de Libero arbitrio.

HOmo habet liberum arbitrium in
rebus quæ ad hanc caducam vitam
pertinent, ibi potest velle edere, vel
nolle edere, velle hoc vel aliud agere vel
omittere. Nam habet lumen naturale, &
libertatem aliquo modo honeste viuendi
coram mundo, sicut multi Ethnici ho-
neste vixerunt. Sicut supra diximus, per
peccatum originale, omnes hominis vi-
res esse viciatas, vt per naturam corrup-
tam, non possit legem Dei implere. Lex
enim Dei spiritualis est Rom. 7. & plus
requirit quam hypocrisim operum, der
natürlich mensch hat weder verstand
noch lust dazu. Ideo nō habemus ex na-
tura

tura primę natiuitatis liberum arbitrium
 pie viuendi coram Deo, & bona opera
 faciendi, sed ex gratia Christi, iuxta illud
 Ioh. 8. Si filius vos liberos reddiderit, ve-
 re liberi estis, id est, si Christus vobis pec-
 cata remiserit, & sic a Diaboli potestate
 eripuerit, & spiritum suum vobis dona-
 uerit, tunc non serui, sed filij liberi estis &
 poteritis iuste viuere, id est, credere in
 Christum, & fidem bonis operibus tes-
 tificari.

Vel breuius.

Wir sind von natur Kinder des
 zorns vnd knecht der sünde / vnd kön-
 nen nichts guts thun von vns selbs /
 Aber wenn vns Christus wider ge-
 biert / vnd den glauben vnd geist gibt
 denn so sind wir frey / vnd können
 guts thun durch den heiligen Geist /
 Aber ohne die gnade vnd den geist Chri-
 sti / gedenccken / begeren vnd thun wir
 eitel böses / wie es der böse geist ha-
 ben wil / vnd wir selbs thun das böse
 aus vns selbs / Gott hat keine schuld
 daran /

daran/er verbent das böse / vnd straf
fets zeitlich vnd ewiglich / Der Teuf
fel vnd vnser verkerter böser wille/
sind aller sunden vrsach vnd theter.

Et necessarium est illa habere probe
cognita, vt sciamus miseriam primæ na
tiuitatis, per quam sumus serui peccati &
mancia Satanae, qui nos captiuos tenet
propter peccatum pro sua voluntate ex
cuius manibus non possumus effugere,
nisi noster Gigas Christus vincat fortem
armatum custodē atrij sui, & digito Dei,
id est, spiritu sancto spiritum malum eij
ciat. 2. Timoth. 2. Lucae. 11.

Hoc cognito clarius cognoscemus
imperuestigabiles diuitias gratiæ Dei,
quas in Christo habemus. Solus enim
Christus Diabolū vincit & expellit, nos
liberat & illuminat suo spiritu, vt nobis li
beat vitam agere iuxta voluntatem Dei,
Regnum igitur Diaboli est quidem fir
mum, quia dum custodit atrium suum, id
est, impios, in pace sunt ea quæ possidet,
id est, nihil eorum potest effugere, Sed
firmis

45
firmiter & potentius est regnum Christi,
quia eicit Diabolum, vniuersaq; eius ar-
ma aufert, & in suo regno perpetuam se-
curitatem tribuit.

QVOMODO CAUTE SIT
de Prædestinationis mysterio
loquendum.

ESSE Prædestinationem certum est,
Ephes. 1. Pater eligit nos in Christo
antequam iacerentur fundamenta
mundi. Roma. 9. Nondum natis pueris
Esau & Iacob, cum neq; boni quippiam
fecissent, neq; mali, vt secundum electio-
nem propositum Dei maneret, non ex
operibus, sed ex vocante, dictum est Re-
becca, maior seruiet minori, sicut Mala. 1. *Secundum*
scriptum est, Iacob dilexi, Esau vero odio
habui.

Sed hoc mysterium Prædestinationis
est solidus cibus adultorum, non lac infan-
tium. Quare valde necessarium est cau-
te tractare hunc locum, & non apud
quoslibet indiscriminatim de eo loqui.
Paulus

Paulus enim iubet omnia fieri ad ædificationem. Videmus enim, cum quanto Dei timore, quantaq; reuerentia, hunc locum Apostolus tractarit Roma. 9. 10. & 11. Pesime igitur quidam dicunt.

Bistu versehen / so thu was du wilt / es sey böses oder guts / so wirstu selig.

Est blasphemus error, Sed sic loquere.

Wer zum ewigen leben versehen ist / der glaubt dem Euangelio vnd bessert sein leben / Denn Gott berufft in zu seiner zeit / einen inn der jugent / den andern im alter / nach seinem willen / Es bleibt kein eruelter im vngelauben vnd sundigem leben endlich / Welcher aber jmer hin böses thut / vnd darauff beharret / der wird verdampft / Denn er hat keinen Christlichen glauben / Glaubte er / so lebete er Christlich / vnd besserte sein leben / Darumb wer endlich keine Bussethut /

43
thut / der ist gewislich der verdampfen
ten einer.

Darumb ist's gewis / welcher ver-
sehen ist / der thut nicht jmerdar was
er wil / sondern wird bekert / vnd thut
darnach auch was Gott wil / Wer
böses thut / der kan vnd sol verdampft
werden / weñ er im bösen verharret /
Gleich wie Gott Petrum / Paulum
vnd vns andere Christen zur seligkeit
versehen hat / Also hat er auch zuvor
verordnet vnd versehen ire bekerung /
iren Christlichen wandel / busse vnd
gute werck / darinnen sie wandeln vñ
iren beruff vnd glauben bezeugen
musten / Ephe. 2.

Wir sollen den tieffen abgrund
Göttlicher vorsehung nicht mit men-
schlichem furwitz handeln / sondern
thun was vns Gott heisset vnd befil-
het / nemlich dem Euangelio gles-
ben / Wer im gleubt / der ist der er-
welten einer Rom. 8. Johan. 8. Wer
D im noch

Im noch nicht gleubt / der ist entwe-
 der nicht aus der zal der ausewelten /
 oder aber es ist die stunde seines beruf-
 fes noch nicht komen. Wer hie nicht
 greulich fallen wil wie Lucifer / der
 sol mit den heimlichen gerichtten Got-
 tes vnverworren bleiben.

Et placet mihi quod Augustinus nos-
 ter de bono perseuerantiæ Cap. 22. præ-
 dicatores monet, de definita sententiã diui-
 nã voluntatis locuturos apud populum.
 Cum em̄ alloquamur Ecclesiam Dei vel
 Christi fideles, non debemus dicere. Ita se
 habet de prædestinatione definita senten-
 tia voluntatis Dei, vt aliij ex vobis de in-
 fidelitate, accepta obediendi voluntate
 veneritis ad fidem. Nam cum dicimus
 ex vobis, certe videmus cæteris facere
 iniuriam, vel eos a salute excludere. Sed
 ita coram Ecclesia dicamus.

Ita se habet de prædestinatione defi-
 nita sententia voluntatis diuinæ, vt ex in-
 fidelitate veneritis ad fidem, accepta vo-
 luntate obediendi a Deo, vtque accepta
 etiam

79
etiam perseverantia permaneat in fide.
Gott hat euch den glauben inn Chri-
stum vnd guten willen gegeben /
vnd gibt euch auch die gnade / das jr
bis inns ende im glauben verharret.

Similiter nec sic est loquendum apud
populum. Ceteri vero qui in peccatorum
delectatione remoramini, ideo nondum
resurrexistis, quia nec dum vos adiutori-
um gratiæ miserantis erexit. Talibus e-
nim verbis videremur quibusdam in tur-
ba denegare gratiam pœnitentiæ. Sed
hoc modo coram populo loquamur. Si
qui autem adhuc in peccatorum damna-
bilitate delectatione remoramini, appre-
hendite saluberrimam disciplinam, quod
tamen cum feceritis, nolite extolli quasi
de operibus vestris, aut gloriari quasi hoc
non acceperitis. Deus est enim qui ope-
ratur in vobis & velle & operari pro bo-
na voluntate.

QVOMODO CAVTE DE
Libertate Christiana lo-
quendum.

D 2 Christus

Christus nos liberauit a peccato & poena peccati, æterna maledictione vel morte, a potestate Satane, donat nobis spiritum sanctum, qui corda nostra renouat, vt nobis libeat ambulare in præceptis Dei, & tuetur nos contra insidias et violentiam Diaboli, liberauit nos item a lege ceremoniali & iudiciali Mosi, & opere traditionum humanarum in Ecclesia Omnes traditiones Ecclesiæ, quæ ad ordinem faciunt, seruiamus libere, vt omnia in Ecclesia ordinate gerantur. Sed nõ ponimus in ijs seruatis pietatem, vel citra scandalum neglectis, peccatum.

Hęc est præeminens illa libertas quam in Christo habemus, spiritualis, non carnalis. Sed curandum est, ne libertatem illam demus in occasionem carnis, sed per charitatem seruiamus nobis inuicem, & ne scandalizemus simplices fratres, sicut Apostolus docet Galat. 5. Et Roma. 14. 1. Corinth. 8.

Man sol aus der geistlichen freyheit kein fleischliche sicherheit vnd mutwillen machen / das man wolte vogelfrey

59
vogelfrey vnd niemands vnterworff
fen sein.

In carne possumus esse serui om̄ium,
omnibus subijci, & simul in spiritu esse
liberi, non a debitis & seruitute ciuili, sed
a peccato, morte & inferno, vt iam pecca
tum & Satan nobis non dominantur, si
cut antea cum essemus sub tyrānide dia
boli, & nondum eramus in Christi gratis
am & regnum recepti. Ita Apostolus Ro
ma, 6. Peccatum vobis non dominabitur
non enim estis sub lege, sed sub gratia. Et
Ioannes cap. 8. Si vos filius liberauerit,
vere liberi estis.

QVOMODO DE MAGI stratu caute loquendum.

MAgistratus non est Tyrannis aut
violentia, sed legitima potestas a
Deo data nobis in bonum.

Omnes leges & constitutiones Ma
gistratum, Christiani diligenter seruare
debent, nisi sint impię, quę peccatum præ
cipiant. Tunc enim oportet magis obedi

D 3 re Deo

re Deo quam hominibus Acto. 15. Et illæ Magistratum constitutiones non debent haberi pro pure humanis traditionibus, quia habent vim suam obligandi immediate a verbo Dei, 1. Pet. 2. Subditi estote cuius humanæ creaturæ, id est, ordinationi, propter Dominum, siue Regi tanquam præcellenti, siue præsidibus, ut qui per eum mittantur, ad vindictam quidem nocentium, laudem vero recte agentium, quoniam sic est voluntas Dei, ut benefaciendo obturetis os omnibus hominibus ignorantibus, Tanquam liberi, & non veluti prætextum habentes malitiæ liberalem, sed tanquam serui Dei.

Vulgus hominum per Papistas didicit contemnere Magistratum, quare diligenter & sæpe populo inculcanda sunt hæc Apostoli verba Rom. 13. Omnis anima potestatibus, quæ præfunt, subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo, qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, qui restiterint, sibi ipsi iudicium accipient. Magistratus est minister Dei, ultor ad iram ei, qui quod malum est fecerit. Quas
propter

propter oportet esse subditos, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Sæpe doceatur, quam egregia opera sint, & Deo gratisima, pie gerere Magistratum, & Magistratui libenter & prompte obedire.

QVOMODO CAVTE TRA
ctandus sit locus Isaia. 34. Da
bo vniuersos filios tuos
doctos a Domino.

Non temere hunc locum produco. Nam ab imperitis iactatur tanquam Encomium imperitiæ, & hic putant se verbum Dei habere, quo omnes bonæ artes, & ipsa denique Theologiæ studia explodantur. Christus satis explicat hunc locum Ioan. 6. Nemo potest, inquit, venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum, & ego suscitabo eum in nouissimo die. Et scriptum in Prophetis, Et erunt omnes docti a Deo. Omnis ergo qui audiuit a patre, & didicit, venit ad me.

D 4

Hic

Hic Christus de communi illa & omnibus saluandis necessaria doctrina loquitur, qua Christum agnoscimus esse filium Dei, propter nostram salutem hominem factum, & in eum, ut nostrum unicum saluatorem, credimus. Hac doctrina illuminantur certe omnes electi, Et qui ea caruerit, condemnabitur.

Sed est etiam in Ecclesia alia eruditio, quæ vocatur donum Prophetiæ, quo dono donantur non omnes Christiani, sed qui Ecclesijs docendis præficiuntur, ut scripturas sanctas exponant, ad ædificationem, exhortationem & consolationem, cuius mentio fit. 1. Corinth. 14. Hoc donum non est omnibus cerdonibus, factoribus & tutoribus cum Apostolis commune, quo qui carent, nõ debent docere in Ecclesia, sed docentes reuerenter audire, ut Apostolus ait, qui non est interpret taceat in Ecclesia, cæterum sibi ipsi loquatur & Deo.

QVOMODO CAUTE
de Satisfactione loquendum.

Proprie

Propriè nulla est alià Satisfactio pro
 peccatis mundi, quam preciosa mors
 Christi, hæc vna satisfecit pro nobis
 iustitiæ diuinæ & nos Deo reconciliauit
 Sed illius Satisfactionis nemo fit partis
 ceps, nisi credentes Euangelio Christi.
 Nemo autem habetur in numero creden
 tium, nisi emendet vitam impiam, & teste
 tur bonis operibus fidem suam, vel vt
 Apostolus ait, qui abnegat impietatem
 & mundanas concupiscentias, sobrie, &
 iuste, & pie viuat in presenti sæculo. Ideo
 seipso periculose decipiunt, qui sic blas
 phemant, Quid opus est me ieiunare, or
 rare, corpus adfligere, opera bona exer
 cere, Nonne Christus pro me satisfecit le
 gi, Si ipse fecit, quid opus est meis operi
 bus? Verum est frater. Christus, & iustitiæ
 Dei rigorosæ, & legi satisfecit plenissi
 me, & inæstimabile præciū persoluit, pro
 delendis nostris peccatis, Sed nemo fit
 particeps illius plenissime satisfactionis,
 nisi credat in Christum Et qui credunt in
 Christum, procul dubio odiunt pecca
 tum, pro quo expiando tam preciosam vi
 timam

D 5 etiam

etiam offerri oportebat, & innocenter
vivere incipiunt. Qui autem in peccatis
manent, nec poenitent, illi non credunt
filium Dei pro nostris peccatis mortuum
esse, Ideo inter Ethnicos sunt numerandi
& de satisfactione Christi, nec possunt,
nec debent gloriari. Non te a peccatis re-
demt, vt semper in peccatis maneat, sed
vt peccato deleto, iuste viuas, sicut Chi-
rurgicus loetaliter vulneratum non ideo
sanat, vt rursus vulnera accipiat, sed vt
deinceps sanus permaneat. Ita Aposto-
lus dicit, 1. Thes. 4. Deus non vocavit
nos immundiciae causa, sed ad sanctifica-
tionem. Et Roma. 6. Nos sumus sepulti
cum Christo per Baptismum in mortem,
vt quemadmodum excitatus est Chri-
stus ex mortuis per gloriam patris, Ita &
nos in nouitate vitae ambulemus.

Sic igitur Christianus cogitabit &
dicet, Christus Dominus meus & Deus
meus propter peccata mea delenda mor-
tuus est & satisfecit, Ergo posthac pecca-
ta fugiam, tanquam pestem internalem,
quae nullo alio remedio, quam innocen-
tissima

usima morte filij Dei deleri potuit.

Dat die bezalung meiner sünde
vnd die versünung so viel gekostet/
nemlich den bitteren tod meines Got-
tes/so behüt mich Gott für sünden.

QVOMODO DE VIRGINI- tate caute loquendum.

Virginitas talis est status, quem Pau-
lus consulit donum castitatis haben-
tibus, & sine multis impedimentis
potest tractare Euangelium, sicut Apos-
tolus ait, Innupta curat ea quæ sunt Do-
mini, vt sit sancta cum corpore, tum spi-
ritu. Ita igitur docendum est, Qui habet
a Deo donum continentie, ille eo vtatur.
Tempus breue est, præterit habitus hu-
ius mundi. Qui autem vritur, & donum
illud non habet, viuat in matrimonio san-
cto. Afflictionem quidem in carne ha-
bebunt coniuges, sed sunt in eo statu,
qui placet Deo, & fons est honestatis
publicæ, Honorabile enim est inter om-
nes coniugium, & cubile impoluitum,
ait Pau-

ait Paulus Heb. 19. Scortatores autem &
adulteros iudicabit Deus.

DE CONFESSIONE QVO modo caute loquendum.

Confessio semper fuit in Ecclesia, sed
per homines addita sunt quædam
inutilia, imo periculosa.

1 Dixerunt omnia peccata esse proden-
da, quod est impossibile.

2 Et proponēda proprio sacerdoti tan-
tum, nisi ab eo veniam acceperint alibi
confitendi. Profecto utile est, proprium
pastorem consulere, sed non est hic con-
scientia præcepto oneranda.

3 Omisso vno peccato voluntarie, to-
tam confessionem esse repetendam.

4 Populus persuasus fuit, propter ipm
opus confitendi & contritionem propriam
remitti peccata. De Christi meritis
parum cogitavit. Hæc tanquam neces-
saria Papistæ urgebant cum magno consci-
entiarum periculo.

Confite

Confiteri ergo Christianus debet, & Deo semper, & sæpe Ministro Verbi, ad minimum quando ad mensam Domini accessurus est, vt audiat verbum Christi ex ore Ministri, qui per os Ministri nos absoluita peccatis nostris. Nam Christus dedit claves regni cœlorum Ecclesiæ suæ, hæc committit Ministris verbi, quibus illi remittunt peccata, illis sunt remissa, quibus retinent, sunt retenta. Credere ergo firmiter debemus absolutioni, non minus quam si Christus ipse visibiliter nos absolueret, sicut absoluit Magdalenam & paralyticum.

Communicaturi debent ante perceptionem venerabilissimi Sacramenti diligenter examinari in cōfessione, non multi simul, sed singuli, vt pastor exploret, an intelligant Catechismum, an sciant cur sit communicandum, & quid in Sacramento sit quærendum.

QVOMODO DE HVMA

**nis traditionibus caute
loquendum.**

NON

NON omnes traditiones hominum,
sunt reijciende, & Inprimis moneo
ne ciuiles ordinationes & leges
inter traditiōes humanas collocetis. Nam
hoc vocabulo solemus vti, quoties de cō
stitutionibus Episcoporum in Ecclesia
loquimur. Et tantum illas traditiones reij
cimus, quæ vel aperte reluctantur verbo
Dei, vt doctrina de sacrificio Misæ, quod
mereatur remissionem peccatorum, pro
vuis & mortuis, doctrina de cœlibatu
impuro, quod Sacerdotes, Monachi &
Monaliales peccent contrahendo matri
monium, vel quoties Episcopi aut Sacer
dotes condunt leges, vel traditiones, qui
bus Deus sit colendus, & quibus iustifi
cari peccatores debeant, quales traditio
nes sunt in Monachatu de cibis et vestitu
vario, quibus putarunt se colere Deum,
posuerūt peccatū in transgressione taliū
doctrinarum, & iusticiam in earum ob
seruatione.

Tales doctrinas Christus Matth. 15.
aperte improbat & damnat dicens. Hy
pocrita, recte de vobis prædixit Isaias,
Appro

Appropinquat mihi populus hic ore suo
& labijs me honorat, ceterum cor eorum
procul abest a me, sed frustra me colunt
docentes doctrinas praeceptaque homi-
num, Es ist eitel vergeblicher vnu-
tzer dienst. Sed quaedam traditiones in
Ecclesia fiunt bono fine, nempe prop-
ter ordinem seruandum. Apostolus e-
nim non frustra Corinthios monuit, vt
in Ecclesia omnia decenter & secundum
ordinem fiant. 1. Cor. 14. In his non quaerimus
iusticiam, sed rudes quasi paedago-
gia quadam retinemus in officio, vt dis-
cant reuerenter tractare sacra. Sic serua-
mus diem dominicum, sic Episcopus praes-
cribit ieiunium propter orationem fer-
uentius celebrandam, statuitur dies quo
ad audiendum verbum Dei, & percipi-
enda Sacramenta populus conuenire de-
bet, praecipua anni festa, de natiuitate, cir-
cuncisione, passione, & resurrectione, ascen-
sione Domini, spiritus sancti missione,
de annunciatione angelica, de Ioane Bap-
tista, seruamus, vt mysteria Euangelij
praecipua, quae in ijs commemorantur,
memos

memorijs hominum efficacius infigantur, & tenacius inhæreant.

Contra huiusmodi traditiones, quæ de rebus medijs constitutæ sunt ordinis gratia, nemo debet concionari, sed eas approbare, ne simplices a talibus cæremonijs & traditionibus deterriti, incipiant omnia pietatis exercitia contemnere, sicut fit, vbi prædicatores sine differentia omnes traditiones reſciunt, vt iam videmus in multis locis populum non intrare templum, vel si intrant nihil curare omnia sacra. Cuius erroris autores sunt indocti & temerarij prædicatores, qui sine modo & sine omnibus cæremonijs & traditionibus reclamant, donec populus etiam contemnere cœpit publicas conclusiones & sacramentorum administrationem.

Ex ijs facile intelligimus, quomodo de cæremonijs & festis sentiendum & loquendum sit caute. Cæremonijs Ecclesia militans in carne carere non potest, quare si non sunt palam aduersarie verbo Dei, sed boni ordinis gratia hætenus
seruare

seruata sine impia opinione iustitiae per
eas acquirendae, certe non sunt abijciendae,
sed pacis gratia custodiendae, ne offen
dantur simplices. Magni tumulus & in
finita scandala oriuntur ex huiusmodi ce
remoniarum mutatione, vt in Historijs Ec
clesiasticis Eusebii & aliorum clare legi
mus, quare pius & prudens pastor diligē
ter cauebit, ne subita talium rerum muta
tione scandala pariat. Quare Principis
mandatum est, vt illarum similitudo reti
neatur, ne vestes Ecclesiasticae, quibus in
administratione Sacramentorum utimur,
reijciantur, sed retineantur propter deco
rum in libertate Christiana.

Similiter Festa non sunt statim abro
ganda, vt populus assuescat certis saltem
diebus audire verbum Dei, & sacris inter
esse, eorumque participatione exerceatur
ad pietatem.

QVOMODO CAUTE DE ieiunio loquendum.

DVplex est Ieiunium, quotidianum
& spirituale. Quotidianum est,
E quotidianis

quotidiana Christianorum sobrietas & temperantia . Semper enim a crapula & ebrietate cauere debent, iuxta adinonitionem Christi Luc. 21. vt semper integris sensibus queant glorificare nomen Domini. Ad hoc passim vrget scriptura, Ephe. 5. Ne inebriemini vino in quo luxus est, sed impleamini spiritu, loquentes vobisipsis per Psalmos & hymnos & cationes spirituales, canentes & psallentes in corde vestro, Deo gratias agentes semper, de omnibus in nomine Domini, Roma. 13. Abijciamus opera tenebrarum & induamur arma lucis, tanquam in die cōposite ambulemus, non in commensationibus & ebrietatibus. Et carnis curam ne agatis ad concupiscentias. 1. Thesla. 5. Nos qui sumus filij Dei, sobrii simus. Tit. 2. Apparuit gratia Dei salutifera omnibus hominibus, erudiens nos, vt sobrie viuamus etc.

Sed speciale ieiunium est, quando vel tempore magnæ calamitatis vel orationis gratia, homo ieiunium vnius diei aut plurium sibi prescribit, aut Episcopus vel Ma

vel Magistratus ieiunium indicit, sicut
fecit Iehosaphat Rex Iuda. 2. Paral. 20. Et
Apostolus 1. Corinth. 7. coniugibus tale
ieiunium praescribit, dicens. Ne fraude-
tis vos inuicem, nisi si quid ex consensu
pro tempore, ut vacetis ieiunio & preca-
tioni, Et ego existimo Ieiunium quadra-
gesimale hac de causa, tamen in libertate
Christiana olim esse seruatum in Ecclesia
primitiua, ut populus ieiunio prepara-
retur ad ardentius & attentius orandum,
ac gratias agendum in coena Domini,
pro preciosissima morte Christi, qua ab
omnibus malis in eternum redempti sumus,
& pro victoriosissima eius resurrectione,
unde nostra iustificatio & resurrectio
proueniunt.

Certe sanctus Ignatius, Ioannis E-
uangelistae discipulus in Asia, Martyr **Ignatius**
Christi, in Epistola ad Philippenses sic
ait. Nolite Quadragesimam pro nihilo
habere, imitationem enim continet con-
uersationis Dei. Verum non oneravit vir
sanctus conscientias his oneribus, qui-
bus nos Papa molestavit, qui praescri-
psit hoc

E 2   pithoc

pit hoc ieiunium sub peccato mortali, carnes, oua, butyrum prohibuit, quarum rerum nulla est mentio apud Ignatium.

Hiero. Diuus etiam Hieronymus contra Montanum hæreticum ait. Nos Quadragessimam secundum traditionem Apostolorum toto anno ieiunamus. Et huius ieiunij sæpe meminit diuus Ambrosius.

Vel breuius sic.

Welcher ein Christ ist / der wird gewislich vom geist Gottes bewegt nüchtern vnd messiglich zu leben alle tag / damit das mutwillige fleisch dē geist nicht vberpoltere / Auch wenn er etwas ernstlichs von Gott bitten wil / oder sich zu einer ernstlichen dancksagung inns Herrn Nachtmal schicken wil / so wird er auch zuvor durch anregung des geists Christi fasten / oder messiglich vnd nüchtern leben / Wo ers nicht thut / so ist er noch gar fleischlich vnd ein titel Christ.

Christ. Die erste frome Christenheit
vor tausent jaren hielten die viertzig
fasttage/ ein jder nach seiner gelegē
heit/ Was sind wir fur Christē / das
wir im jar nicht ein oder zwey mal
wöllē fasten/ weñ wir zu Gottes tisch
gehen sollen/ Doch dis alles von der
besondern fasten sol eine lere vnd ver-
manung sein / nicht ein gebot / das
man der cōscientien keinen strick lege.

QVOMODO DE ORATI-
one caute loquendum.

Q Vi vere orare voluerit, in spiritu
& veritate oret, non tantum ver-
ba labijs multiplicet. Intente & ex
fide facta oratio exauditur, Nam Deus
præcepit orare Lucæ. 18. & promisit ex-
auditionem Math. 7. Certi igitur aliquid
pete a patre cœlesti per Christum, siue sit
spirituale siue corporale, Sed ante omnia
pete veram & constantem fidem in Chri-
stum. In petendis rebus ad hanc vitā per-
tinentibus, vt est sanitas, victus & alia ad

E 3 ijce di

ipse diligenter hanc clausulam, Domine, fiat voluntas tua. Nam ipse nouit quid nobis conducatur, quidue noceat. Et orandum est perseveranter. Exemplum habemus in Christo, qui Lucae 6. in monte orabat & pernoctabat in deprecatione, teste Luca. Et beata virgo Deipara, cum Apostolis vnanimiter in deprecatione perseverabat Acto. 1. Et Paulus in Thes. 2. 5. ait, Indefinenter orate. Et Christus Lucae 18. proposita parabola, de vidua & iniquo iudice, docuit, quod oporteat semper & instanter orare, nec defatigari.

Quod autem Christus Matth. 6. reprobavit orationes Phariseorum, in causa erat ipsorum error & abusus. Bonum & necessarium est orare, sed oportet orare iuxta verbum Dei. Phariseorum oratio erat hypocrisis contra verbum Dei, querebant laudem hominum, publice in plateis orantes. Et erat multiloquium, sine fide & attentione cordis, sicut murmur Papistarum, quando horas Canonicas permurmurant, sine attentione & deuotione. Ideo dicit, Orantes, ne sitis multiloqui sicut

Sicut Ethnici, putāt enim fore, vt ob multiloquium suum exaudiantur. Ne igitur efficiamini similes istorum. Non reijcit igitur Christus assiduam & prolixam orationem, quæ fit ex corde fideli & attento, Sed illud multiloquium labiorum, quando cor nihil serio desiderat & attente, sed tantum labia perstrepunt sine mente.

Vel sic breuius.

Welcher recht beten wil / der sol aus rechtem vertrauwē inn Christum von hertzen etwas von Gott begern / wie ein kind von seinem lieben Vater / vnd sol lang oder kurtz beten / nach dem in die not vnd andacht dringet / Wolte Gott / das wir auch eine ganze nacht beten kündten von grund vnser hertzens / Wie Christus thet Luc. 6. Aber wenn man allein viel wort mit dem munde machet / vnd das hertz kein auffmerckē noch ernstlich begird hat etwas von Gott zu erwerben /

E 4

werben/ das ist ein eitel gleisnerey vnd
Phariseisch geschwetz/ welchs Gott
nicht haben noch erhören wil/ Den
Christus spricht Johan. am 4. Die
rechten anbeten/ das sind die Chri-
sten/ die werden den Vater anbeten
im geist vnd inn der warheit.

Conclonator assidue hortetur popu-
lum ad seriam & perseuerantem oratio-
nem, & sepe inculcet efficaciam oratio-
nis Christi fidelis, in hunc vel similem
modum.

Moses orabat pro populo, & Domi-
nus per aeneum serpentem subueniebat,
Nume. 21.

Aaron stabat inter mortuos & vi-
uentes pro populo orans, & plaga ces-
savit, Num. 16.

Ezechias orauit cum mortaliter agro-
taret & exorauit 15. annos Isa. 38.

Vis ora-
tionis fi-
delis,

Ecclesia primitiua orabat pro Petro
capto, & catenæ cadunt, Petrus liberatur
Acto. 12.

Paulus orat in magna tempestate ma-
ris,

ris, & vitam exorat. 279. hominibus,
Acto. 27.

Cornelius ardentem orat, & mittitur
primo ad eum Angelus dicens, Oratio-
nes tuæ & eleemosinæ tuæ ascenderunt
in memoriam coram Deo. Et mox mit-
titur ad eum Petrus, vt eum in fide Chris-
tiana instituat, & baptizet, Acto. 10. Scri-
pturæ talibus exemplis plenæ sunt. Ideo
in omni necessitate mox orate patrem
nostrum cœlestem per Christum in fide,
& dabit vobis petitiones cordis vestri.

QVOMODO CAVTE DE
Sanctorum cultu sit lo-
quendum.

ECclesia Christi catholica certe no-
uit, nos omnes peccatores nasci, &
ex mera gratia Dei propter Christum
iustificari & saluari. Dein nouit & confi-
tetur, quod solus IESVS Christus est
noster sacerdos apud patrem in cœlis, no-
ster Mediator & Propitiator, qui solus
potuit & debuit nos liberare a peccatis.
E S. morte

morte & potestate Diaboli, & Deo patri reconciliare. Et quia propter sola Christi merita Deus nobis propitius fit, et peccata remittit, & vitam eternam dat. Et Ecclesia nouit, quod inuocare est opus secundi præcepti, quod soli Deo debetur, non ulli puræ creaturæ. Nemo est inuocandus nisi ille, in quem credere oportet, quod possit & velit nos saluare. In solum Deum debemus credere, solus igitur Deus est inuocandus, ut nos ab omni malo liberet, Psal. 49. Inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & tu honorificabis me. Et Christus dicit, Venite ad me omnes, Matth. 11.

Ita nos docet Spiritus sanctus per suum organum Paulum Roma, 3. Iustificamur gratis per illius gratiam, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, quem Deus proposuit propitiatorium per fidem, interueniente ipsius sanguine.

1 His discimus primo, Nos gratis iustificari per meram Dei gratiam, non per nostra merita.

2 Oportuit tamen esse precium quoddam
dam

dam tantæ redemptionis & propitiato-
rem, quo Deus placaretur nobis, & quod
pro nobis datum, mereretur nobis remis-
sionem peccatorum, & vitam. Hoc pre-
cium est ipsemet Christus Iesus, qui suo
proprio sanguine nos redemit, placavit ira-
tum Deum, Non cuiuslibet hominis san-
guis & mors hoc præstare poterant, sed
soli Christus sanguis hæc nobis emeruit
bona æterna.

3 Fide efficimur illius precij participes,
vt ipse sit nostra propitiatio pro peccatis
nostris. 1. Iohan. 2.

Hinc consequitur irrefragabiliter,
quod nullus Sanctorum nos redemit, sed
soli Christus. Ideo propter nullius san-
cti merita, nobis Deus fit propitius &
nos saluat, sed tantum propter infinita
merita Christi, qui est Sanctus sancto-
rum.

Ergo sancti nō sunt inuocandi, & eo-
rum meritis non est fidendum. Neq; em̄
sunt Deus, sed creature. Et nō propitiarūt
nobis iratum Deum, sed soli Christus.

Et de Sanctorum inuocatione in ca-
none

none Scripturæ nullum est præceptum,
nullum cōsiliū, nulla promissio, nullum
exemplum.

Viuos rogamus, vt pro nobis orent,
sed non inuocamus eos, nec eorum meri-
tis fidimus, tanquam ipsi sint qui eripere
possint, vel propter quorum merita adiu-
uemur, sed propter Christi merita. Et hęc
orationem mutuam, qua alter pro altero
orat, scriptura exigit, habet exempla &
promissionem exauditionis.

Sed de ijs inuocandis, qui obdormie-
runt in Domino, scriptura nihil præcipit,
nec consulit vt eos inuocemus, nec pro-
mittit in eorum nomine quicquam, nec
habet exempla, vbi quispiam ex Christia-
nis inuocauerit defunctos, & exauditus
sit.

Si sumus Christiani, cur non apertum
Dei verbum retinemus? cur non Chri-
stum verum & vnicum Mediátorem &
Intercesforem apud Patrem amplecti-
mur, quem solum Pater ipse Propitiato-
rem nostrum constituit. Et nullum ali-
um constituit. In solo enim Christi nomi-
ne pro

ne promittitur nobis iustificatio & salus.
In nullius sancti nomine promittitur.

Et sanctorum voluntas est conformis voluntate diuinæ quare nolunt diuinos honores a nobis suscipere, qui soli Deo debentur.

QVOMODO IGITUR CON- sulti sunt sancti?

Charissimi fratres, si quis spiritualis est, agnoscat quæ scribo vobis. Honorificentissime de sanctis iuxta scripturas sentiendum & loquendum est Quos enim Deus ipse sic honorat, eos procul dubio honorari vult & a nobis. Sic enim scribitur Psal. 71. iuxta septuaginta Interpretes, de Christianis. Honorabile nomen eorum coram illo. Ipse enim Pater eos pro filiis suis agnoscit, Filius eos vocat fratres & cohæredes, Spiritus sanctus vero sua templa. Ideo passim exempla sanctorum nobis proponuntur consideranda in scripturis. Nonne sancti qui in Christo obdormierunt, sunt cum Christo: qui igitur eos

tur eos non honorat, ipsum etiam Christum in eis contemnit, & gratiam Dei, per quam tales tantique euaserunt, parumpendit. Obsecro, quid sentit ille de sancta Ecclesia, qui nostra cōmembra, iam cum Christo in pace constituta, & de æterna salute certificata non honorat? Christus dixit, angelos Dei gaudere super vno peccatore pœnitentiam agente Luce. 15. Quare proculdubio sancti fratres nostri, miro desiderio desiderant accelerationem nostræ pœnitentię & salutis Et cum angeli pro nobis orent Zach. 1. Verisimile est etiam, sanctos pro nobis orare. Nam charitas eorum erga nos non est diminuta, sed aucta, quamuis hinc non sequatur sanctorum inuocatio, Sicut neque angelos inuocamus, sed solum Christum Deum nostrum.

Honorare tamen sanctos debemus, sicut vetus Ecclesia eos honorauit, quę celebrabat honorifice sanctorum memorias. Gratias egit Deo pro sanctorum liberatione, pro gratia ipsis collata, & pro beatitudine eorum, ac pro eximjs donis,
quæ

quæ Deus per sanctos in Ecclesiam effusit. Nonne, ut reliquos taceam, per Augustinū Deus Ecclesiam excitat, ut Pauli Epistolas intelligat, quando vir ille sanctus Christum in scripturis tam ardentem quærit, & Pelagianos tam potenter confutat & confundit, doctrina Pauli armatus?

Nonne sancti clarissima gratiæ diuinæ specula sunt, in ijs videmus, quid possit gratia Dei. Quando enim legimus vel audimus eos, qui nobis similes erant, tam mirabiliter & potenter potuisse vincere peccatum, mundum & mortem, mox & nos excitamur ad concipiendam fiduciam tantæ misericordiæ Dei, in Christo promissæ & exhibitæ. Tum illorum exempla nos inflammant ad imitationem, ut Deum pro simili fide oremus & sanctorum virtutes, iuxta vocationis nostræ rationem imitemur. Sic confirmatur in nobis fides in Christum, accenditur charitas, roboratur spes æternæ salutis. Cogitamus eos non esse amissos, sed præmissos ad vitam futuri seculi.

Et hunc

Et hunc articulum, Credo Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, serio consideramus. Non enim exigua consolatio est pio cordi, recordari eorum, qui primum ut nos in mortali carne contra peccatum militarunt, nunquam erepti sunt, & in tuto collocati. Nam nos eos certo sequamur, sumus enim fratres eorum, conciuus sanctorum, & domestici Dei superstructi super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, summo angulari lapide, Ipso Iesu Christo. O beatam illam Dei ciuitatem, in quam tot infantes, virgines, martyresque sunt recepti, ubi videbimus in æternum Apostolos, Prophetas, Patriarchas & iustos omnes, qui ab Adam usque ad vltimum in terris Christianum, in Christum crediderunt. Videbimus angelorum choros, & ipsam superbenedictam genetricem, nobilissimum mystici corporis membrum, denique vnicum illud & æternum gaudium angelorum & hominum Iesum Christum regem gloriæ, & Deum omnia in omnibus. Nōne pia hac tantarum rerum memoria

moria, fides gloriosæ resurrectionis nostræ & vitæ futuræ in nobis excitabitur, aletur & confirmabitur.

Ideo Apostolus nobis pulchrum catalogum sanctorum, quos ex Scripturis constat cum Christo esse, ponit ob oculos Hebr. 11. describens fidem Abel, Enoch, Noah, Abraham, Isaac, Iacob, Saræ, Ioseph, Mosi, Rahab, Gedeonis, Samsonis, Dauid, Samuelis, ut in eis cernamus vim fidei & gratiæ Dei, militiam & victoriam contra mundum, peccatum & mortem, & in fide ac spe corroboremur. Et Hebr. 13. dicit. Mementote eorū qui locuti sunt vobis sermonem Dei, quorum imitemini fidem, considerantes qui fuerit exitus conuersationis illorum Et 1. Tim. 1. Christus Iesus venit in mundum ut peccatores saluos faceret, quorum sum ego. Verum ideo misericordiam sum adeptus, ut in me primo ostenderet Iesus Christus omnem clementiam, ad exprimendum exemplar ijs, qui credituri essent in ipso in vitam æternam.

Porro cum Thesalonicenses Ethnicorum

F

corum

eorum more lugerent immodice suos de-
functos, Apostolus non tollit omnino
hanc memoriam & curam pro mortuis,
& memorias pias Christianorum dormi-
entium, sed eas confirmat, tantum corri-
git abusum. Nam recordari Christifideli-
um, qui obdormierunt, pietatis Christia-
næ est. At Sadducæorum deplorata cæci-
tas, mortuos simul ex domo et animo ab-
ijcit, quasi nunquam sint reuicturi, sed pe-
rituri, sicut bestia pereunt, quibus a mor-
te corporis nihil superest.

Sed audite verba Apostoli consolant-
issima. Si credimus, inquit, quod Iesus
mortuus est & resurrexit, sic & Deus eos
qui obdormierunt per Iesum adducet cū
illo. Hæc verba nostræ resurrectionis fi-
dem maxime confirmant q d. Ablati qui-
dem ab oculis vestris sunt vestri amici &
fratres, sed non perierunt. Quam certo e-
nim Christus resurrexit a mortuis, tam
certo etiam resurgent vestri amici. Et in
fine capituli primæ ad Thes. ait. Console-
mini vos mutuo sermōibus his, Qui erāt
sermōnes illi, nimirum, Christus resurre-
xit, Cre-

Xit, Credentes in Christum etiam resur-
gent, Semper cum Domino erimus, hoc
est, Mors corporalis nos ad breue tem-
pus separauit, sed rursus conuiuemus, &
simul cum Christo in æternum regnabi-
mus, Was durffen wir vns fast bekum-
mern der verstorbenen halben, müssen
wir doch wider alle zusammen kommen,
vnd darnach hinfurt ewiglich beyeinan-
der inn freude vnd glori bleiben.

Ita Apostolus Ecclesiam consolatur,
& ipsa se Apostoli monitis solatur, sermo-
nibus certis de certissima quiete, pace &
salute fratrum obdormientium in Do-
mino.

Ego data opera coniungo sanctos, de
quorum salute scriptura testatur, & reli-
quos, quos etiam speramus in fide Chris-
ti obdormisse. Nam & ipsi, si in Domi-
no obdormierunt, sancti sunt. Horum
certe memoria semper in Ecclesia religi-
ose celebrata fuit. Quare vir Dei D Mar-
tinus Lutherus in æternum obseruandus
Præceptor noster, non putat a Christia-
na pietate alienum esse, si pro nostris de-
F 2 functis

functis semel atq; iterum ex libera deuotio-
tione orauerimus. Charitas enim Christi-
ana mire efficax virtus est, nec se conti-
net, quin & pro viuis & pro defunctis sit
solicita, ita vt comembra nostra ex hoc
seculo emigrantia, pia prece commendet
Christo Domino ac Deo nostro in ater-
num benedicto.

Et hec erat olim & est nunc in Eccle-
sia catholica Memoria defunctorum, que
euidens testimonium est charitatis, & fi-
dei de gloriosa carnis resurrectione, & cu-
sit fidei fructus, que per charitatem ope-
ratur, nemo eam rejiciet, nisi Epicurei &
Zadducaei.

Eiusmodi defunctorum memoriam
celebrauit vetus Ecclesia, vt est apud Or-
thodoxos, a quorum sententia recedere
non est tutum, nisi repugnent verbo Dei.

Gregorius Naziazenus Theologus
in oratione funebri ad Cesarium fratrem
de matre sua, ostendit memorias defun-
ctorum celebrari solitas.

Idem ait Gregorius Nysenus. Idem
Chryso

Chrysoſtomus in ſermone quodam Hoſ
milis 60.

Ambroſius de obitu Theodoſij Impe
ratoris Dilexi, inquit, virum, & præſu
mo de Domino quod ſuſcipiat vocem
orationis meæ, qua proſequor animam
piam. Da requiem ſervo tuo Theodoſio,
illo conuertatur anima eius vnde deſcen
dit, vbi mortis aculeum ſentire non poſ
ſit, vbi cognoſcat mortem hanc, non ho
minis finem eſſe, ſed culpæ.

Et in Concilio quodam Aphricano,
cap. 8. iubetur fieri defunctorum cōmen
datio poſt meridiem ſolis orationibus.

Auguſtinus lib. confeſ. 9 cap. 13. ora
uit pro Monica ſua matre defuncta, &
ſcribit eādem deſideraſſe memoriam ſui
ad altare Dei fieri, vbi victima ſancta di
ſpenſatur, quo Chirographum deletum
eſt, quod erat contrarium nobis. Et lib.
de ciuitate Dei, ca. 9. Piorum animæ mor
tuorum non ſeparantur ab Eccleſia, quæ
etiam nunc eſt regnum Chriſti. Alioqui
nec ad altare Dei fieret eorum memoria
in communicatione corporis Chriſti. Et

F 3 de cura

de cura pro mortuis gerenda cap. 4. aperte innuit supplicationes, quæ fiunt recta fide & pietate pro mortuis non esse obmittendas, Et de hæresibus. 88. ad Quod vult deum hæresi. 53. scribit quendam hereticum nomine Aerium Arrianum dogmatizasse, non oportere pro mortuis orare.

Similiter in lib. de cura pro mortuis gerenda ca. 1. dicit. In precibus sacerdotis quæ domino Deo ad altare eius funduntur, locum etiam habet commendatio mortuorum. Ecce vetustam Ecclesiæ consuetudinem, quæ proculdubio non tales anniuersarios perpetuos & sacrificia pro peccatis defunctorum instituit vt Papa, sed ex libera charitate Christifideles deo commendauit.

Ioannes Damascenus in sermone de ijs qui in fide hinc migrarunt, dicit. Apostoli discipuli Saluatoris in tremendis vitalibusq; sacramentis, Memoriam eorum qui fideliter obdormierunt, habendam esse dixerunt, Et dicit catholicæ Ecclesiæ receptam & generalem obseruationem fuisse.
Ecclesia

Ecclesia item vetus, religiose celebrauit memorias Christianorū, quos aut scripturarum testimonijs certe nouit, aut ex præcedentis vitæ perspecta pietate non dubitauit apud Christum esse.

Isychius Naziāzeni discipulus in Leuit. lib. 6. capit. 19. Nobiscum, inquit, sunt Prophetæ, & quotquot iusti apud populum Iudaicum fuerunt, in tantum vt memoriam eorum a nobis annis singulis honorentur.

Augustinus de disciplina Christiana cap. 2. Nonne has mortes subierūt, quorum natalitia celebramus, Et contra Faustum Manichæum lib. 20. ca. 21. Populus Christianus memorias Martyrū religiosa sollemnitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, & vt meritis eorum consocietur, Ita tamen vt nulli Martyrū, quamuis in memorias Martyrum, constituamus altaria.

Colimus ergo Martyres eo cultu dilectionis & societatis, quo & in hac vita coluntur sancti homines Dei, At illo cultu qui græcæ dicitur Latrĩa, latine vno verbo

bo dici non potest, cum sit quædam proprie diuinitati debita seruitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi vnum Deum. Ipsi enim sancti vel homines vel Angeli, exhiberi sibi nolunt, quod vni Deo deberi norunt.

Idem lib. 3. contra. 2. Epistolas Pelagianorum ad Bonifacium cap. 8. Sancti omnes siue ab illo antiquo Abel vsq; ad Ioannem Baptistam, siue ab ipsis Apostolis vsq; ad hoc tempus, & deinceps vsq; ad terminum seculi, in Domino sunt laudandi, nō in seipsis, quia illorum vox est, Gratia dei sum id, quod sum. Et ad omnes pertinet, vt qui gloriatur, in Dño gloriē,

Idem lib. confess. 10. cap. 42. Domine quem inuenirem qui me reconciliaret tibi? an eundū mihi fuit ad angelos? qua præce? quibus Sacramentis?

Similia de Angelis honorandis habet Augustinus de vera religione ca. 55. Angelos diligimus & his gratulamur & honoramus eos charitate, non seruitute, nec eis templa construimus, nolunt enim se his honorari a nobis.

Et lib.

Et lib. 22. de ciuitate Dei cap. 10 pie docet, quomodo sanctis Martyribus non debeat exhiberi Latria, aut eis erigi templa, sed soli Deo, Idem agit libro. 1. cōtra Maximum Arianorū Episcopum.

Hieronymus in cap. 3. Sophoniae. Nomen Apostolorum quotidie nominatur in Ecclesia, quotidie magnificatur, non quod ipsis prosit a nobis in Ecclesia nominari, sed quod nos magnificantes nomen eorum, & quæ scripserant, iactitantes, cōsequamur salutem.

Vel sic breuius.

Wir sollen Christum vnsern eini-
gen erlöser / Bischoff / mitler vnd fur-
sprecher im himel bey dē Vater / an-
ruffen / zu im vertraulich in aller not
fliehen / als zum Gnadēstuel / da sich
Gott allein wil inn gnaden finden las-
sen / Denn er spricht selbs Mat. 11. Ko-
met alle her zu mir / die jr mühselig vn-
beladen seid / Ich wil euch erquickē.
Vnd die gantze Schrift weiset vns
zu Christo / der vns allein zum Vater
§ 5 bringet /

bringet / Er allein ist vnser barmherziger vnd trewer hoher Priester für Gott in den dingen die wir für Gott zu handeln haben / Heb. 2.

Aber die schrift leret nirgent / das wir zu denen / so im Herrn entschlaffen sind / in vnsern nöten fliehen / sie anrufen / vnd hülffe bey inen hoffen vnd suchen sollen. Die Schrift leret aber / das man die Heiligen / als die auserwelten glieder Christi / vnser trewe brüder / sollē sonst ehren / das ist / ehrlich von inen halten vnd redē Gott in inen preisen / vnd sie in Gott loben / der inen solche vberschwengliche gnade bewisen / vñ zu solcher herligkeit erhöhet hat / Vñ lasset vns got solche gnade teglich vrkünden / auff das wir durch diese exempel lernen / vns gleicher gnade vnd hülffe zu vnserm trewē Gott zu versehen / vñ das wir dadurch gereitzt werden / Gott mit ernst zu bitten / das er vns armen sundern / die noch mit dē fleisch kēpfen / auch

fen / auch wölle einen solchen festen
glauben / liebe vnd hoffnung geben /
wie die lieben Heiligen hie zeitlich ge
habt haben / auff das wir auch also
mügē durch Christum / vnser eigē sun
digs fleisch / die welt / vnd den bösen
geist vberwinden / vnd zu den lieben
heiligen komen / das ist auch gewiss
lich ir hertzlich sehnen / denn sie habē
vns lieb / vnd freuen sich vnser frö
migkeit vnd seligkeit.

QVOMODO CAUTE DE

Imaginibus loquendum.

Scriptura Leui. 26. prohibet fieri ima
gines, Sed addit notanter, vt adores
mus eas. Tales igitur Imagines in Ec
clesia haberi non debent, vt adorentur,
Sed imagines Christi, beatæ virginis, Pa
triarcharum, Apostolorū etc. memoriale
licite haberi possunt, Ad hoc enim pro
sunt, vt nos moneant, vt dū intueor ima
ginem crucifixi aut Christi resurgentis,
statim reuocantur mihi in memoriam,
saluifica mors Christi, & gloriosa eius re
surrectio, quarum rerum memoria certe
& utilis

& utilis est & necessaria. Sic em̄ Grego-
rius scripsit Massiliensi Episcopo. Quod
legētibus est scriptura, hoc id. oris prestat
pictura. Nullū igitur mandatum est in no-
uo Testamento de imaginibus tollendis,
sed eis vti possumus ex libertate Christia-
na, tantum caueatur abusus. Nam si alicu-
bi eslet imago, ad quam rude & supersti-
tiosum vulgus accurreret & eā venerare-
tur & apud eam auxilium quæreretur, hanc
debet certe Magistratus eius loci tollere,
ne idolatria committatur. Exemplo Eze-
chie regis, qui eneū serpentem a Mose fa-
ctū, cōfregit tandē propter abusum, quia
populus stolidus cœperat ei diuinos ho-
nores impēdere, & eū adorare. 4. Re. 18.

QVOMODO DE SEPVL- tura caute loquendum.

Articulus nostræ fidei præcipuus do-
cet, hanc eandem carnē quam nunc
gestamus, in nouissimo die glorifi-
cādam & resurrecturam esse in vitā æter-
nam. Sicut em̄ Christus resurrexit & vlt-
tra non morietur, ita Christiani omnes re-
surgere

ſurgere habent cum corporibus ſuis, inſ-
quit Athanaſius in Symbolo Quare ſe-
pultura eſt a Chriſtianis religioſe tractan-
da propter infallibilem ſpem noſtræ re-
ſurrectionis. Funera ſunt a pijs deducen-
da, vſq; ad ſepulchrū, & cum corpus ſepe-
litur, debet Paſtor aut verbi miniſter bre-
ui concione cōſolari populum, vt primo
recordetur, nos om̄es in Adam eſſe mor-
tuos & damnabiles Deinde ruruſus nos
omnes in Chriſto viuificari, qui om̄ia re-
ſtituit, quæ prius Adam corrupit & per-
didit, Ipſe enim mortuus eſt propter pec-
cata noſtra, quæ om̄ia ipſe ſua morte ex-
piavit & noſtram mortē aboleuit, Et fa-
ctus eſt omnibus Chriſti fidelibus Reſur-
rectio & Vita, qui credit in eum, etiamſi
mortuus fuerit, viuet, Et omnis qui viuit
& credit in eum non morietur in æternū,
Ioh. 11. Corpora noſtra mēbra ſunt Chri-
ſti, Sicut igitur Deus ſuſcitauit Chriſtum
dñm & caput noſtrum. Ita & nos ſuſcita-
bit per potentiā ſuam. 1. Cor. 6. hic tractet
concionatur locū illum. 1. Theſſ. 4. Nolo
vos ignorare fratres, vſq; ad finē, vel ali-
quem

quem locum ex 15. cap. 1. ad Cor. de gloriosa resurrectione Christi & Christianorum, vt articulus ille, Credo huius carnis resurrectionē, firmiter imprimatur cordibus hominū, & fides resurrectionis confirmetur & exerceatur. Recte enim Ambrosius ait super Episto. 1. Cor. 15. ca. Omnis spes credētium in hoc sita est, quod mortui resurgent.

Hæc carimonia honestæ sepulturæ semper fuit in Synagoga & in Ecclesia, & est testimoniū nostrę fidei, q̄ credimus resurrectionē carnis, Et nostrę charitatis erga proximos defunctos, quos credimus nō esse amissos, sed tantū præmissos, non dubitantes, nos in die Domini omnes amicos nostros rursus visuros & mansuros simul cum Christo in æternum.

Erat certe in veteri testamēto horribilis pœna, priuari sepultura, et cadauer proijci sine honore, vt videmus. 3. Reg. 13. 4. Re. 9. Iere. 8. 14. 16. 19. 22. 34. 36. Ezech. 39. Pater noster Abrahamā nōne Saram suā sepeliuit in Hebron honorifice, qui locus sepulturæ Patriarcharum deinceps erat Gen. 23. 26. Similia lege de alijs patribus

Gene. 35. 37. 38. 47. 49. 50.

Nonne filius viduæ cum honore efferebatur extra Nain, Luc. 7. Lazarus honorifice sepultus erat in Bethania.

Sæpe in sepulturis inculcentur populo verba hæc consolatoria vel similia.

Psal. 71. Preciosus erit sanguis eorum in oculis ipsius, & loquitur de Christianis, quorum sanguis Deo curæ est.

Et Psal. 115. Preciosa in cōspectu Dñi mors sanctorū eius, Nō aut̄ esset preciosa si corpus altera pars hoīs non resurgeret.

1. Cor. 15. Corpus seminatur, sepelitur in terram instar seminis, in corruptione, in ignominia, infirmitate, sed resurget in incorruptibilitate, gloria & potentia.

Obsecro vos fratres per Christum primitias resurgentium, vt ad verbum ediscatis 15. cap. primæ ad Cor. vt apud morientes & in sepulturis semper ex eo consolationē in prōptu habeatis, Det vobis Dominus in omnibus intellectum, AMEN.

VITEBERGAE APVD IOANNEM LVFFT.

Gen. 22. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

VITBERG AB A. V. D. J. O. S.
ALPHEN L. Y. H. T.

ad inquit. Licet si diu potuerit ligula effusioe tamen se suscipiamus. **F**on

Lac e core fudere addidit clauit apuz. **V**da pupilli q. gna miseret. **I**quo

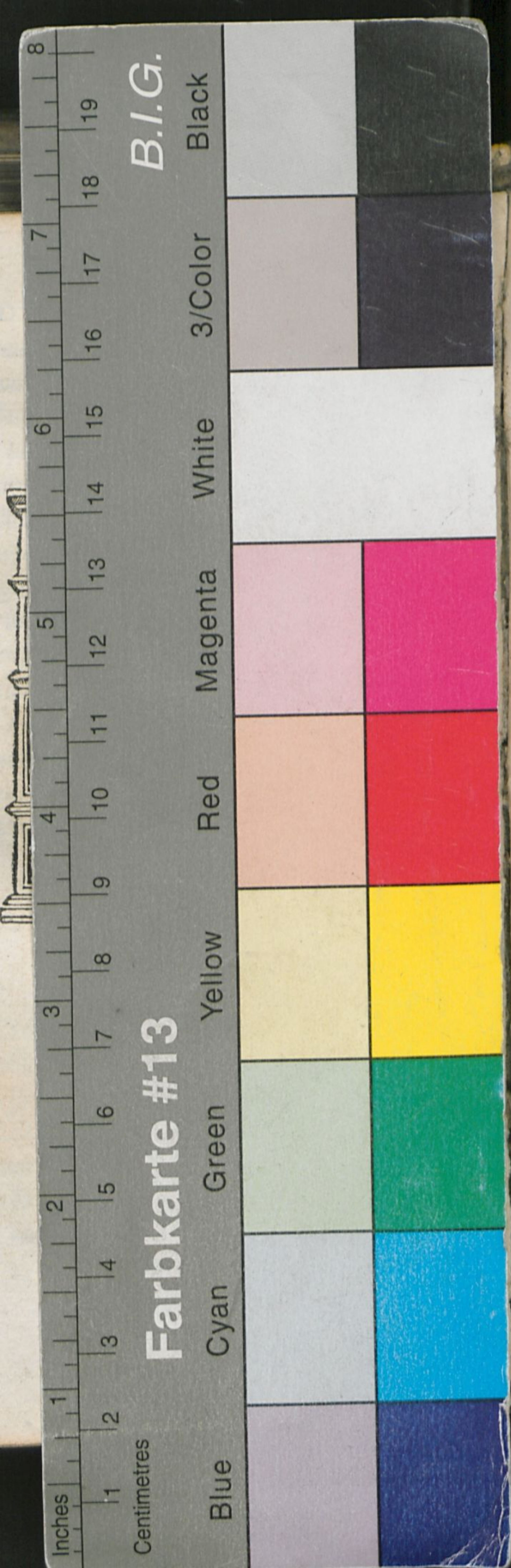
Cis. **A**s ad lenaz fortilium. **I**q. **S**erentib; tanae susculit uictoria. **Q**ya

Magies coepl ruit. **C**u qstallit nnt es ad eslu reguatos pperim. **D**ip

Que clar. **F**loresq; mru chorusei. **B**fellex. **I**figue genule scoz. **A**rok. **I**tru

Mundo uignu. **C**lar filioi dnicet pusiola nos uuae ptab; **Q**ua

FORMV-
LAE QVAEDAM, CAU-
TIBET CITRA SCAN-
dalum loquendi de præcipu-
is Christianæ doctrinæ
locis, pro iuniorib⁹
Verbi Ministris
in Ducatu
Luneburg
genſi,

VRBANO RHEGIO
AVTORE,

I. Corinth. 10.
Tales estote, ut nullum præbeat
diculum Ecclesiæ Dei.

VITEBERGAE,
Anno 1536.